

Research Paper

Clarifying the ideal model of political-spatial governance of Tehran city

Ali Asghar Tayibi Rahani^{*1}, Asieh Sepahvand²

1. PhD, Department of Political Geography, University of Tehran, Tehran, Iran
2. Ph.D. student of Political Geography, Faculty of Geographical Sciences, Khwarazmi University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

PP: 228-252

Use your device to scan and read
the article online

Keywords: *Hakrawai, urban governance, optimal model, spatial-political dimension, Tehran.*

Abstract

In the space of cities, many management patterns have undergone fundamental changes. Therefore, it is necessary to explain the desirable pattern of political-spatial governance of cities. The purpose of this research is to explain the ideal pattern of political-spatial governance of Tehran city in all dimensions. This article, as an analytical evaluation and by presenting diverse approaches based on conceptual richness and diversity in the fields of social sciences, economics, urban planning and development, benefits from a systemic approach and tries to do so, while introducing urban governance. and its theories to explain the desirable pattern of political-spatial governance of Tehran city. In this regard, the present article, which is provided in terms of its practical purpose and information in a documentary way, tries to explain this issue. The results of the research show that today, the administration of the metropolis of Tehran is not a trial and error field, considering the critical phase in which it is located; Because it directly deals with the fate of citizens. Therefore, it is necessary to implement with the utmost precision, elegance and scientific calculations the model of competent governance in the spatial-political dimensions of Tehran metropolis. The results of the model of Tehran city showed that the best model for the city of Tehran is a model that considers citizen participation, takes into account the spatial and political justice of the city, and while paying attention to the entire urban areas and neighborhoods of Tehran, has a bottom-up approach. be This model can largely prevent all kinds of costs imposed on the city as a result of the implementation of immature policies and public policies in the field of urban management.

Citation: Tayibi Rahani, A. A. Sepahvand, A. (2025). **Clarifying the ideal model of political-spatial governance of Tehran cities.** *Geography(Regional Planning)*, 15(60), 228-252

DOI:10.22034/jgeoq.2025.523429.4276

* **Corresponding author:** Ali Asghar Tayibi Rahani **Email:** ali.a.tayebi@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

In continuation of the global trend and the expansion of urban cooperation in the world, as a result, efforts were made in this field in Iran's megacities, including in the city of Tehran. So that Tehran is the main center of population attraction in the country due to the capacities that exist in it or have been created in it over time. It has brought many. Therefore, the metropolis of Tehran has a special complexity in its management due to the numerous actors it has. In other words, each of the actors present in the space of Tehran city, based on the power they have taken, have taken a part of the power resources available in this metropolis, which due to this mismanagement of the resources of this city, this The metropolis has faced many crises. In other words, the metropolis of Tehran has multiple administrations, where each organization or private sector manages and dominates a part of Tehran's space. On this basis, it is necessary for the metropolis of Tehran to have a single and integrated management in crises in the future, it needs a new model so that this metropolis can be managed competently. Anyway, the model of Tehran city administration, which is from top to bottom, is affected by the monotony and simplicity of the political structure of Iran, that's why the percentage of participation in it is low. Therefore, providing a solution in this field will be a worthy help for proper urban governance and improving the status of its indicators. Therefore, in the present study, he has sought the goal of designing the ideal model of political-spatial governance in Tehran.

Methodology

This article, while explaining the desirable model of political-spatial governance in Tehran, the theories of governance as a comprehensive paradigm whose content area has a special complexity; It has investigated the approaches, dimensions and theoretical literature of this issue with a descriptive method. Therefore, due to the semantic range of this concept, there are different theories of governance model, which in the study and investigation of the present research, those

theories are presented that have been used with urban governance to achieve a conceptual model, so that in this context, the path of research Applications and surveys will be smooth in the future. Considering this issue, the present research is descriptive with an analytical-review approach in terms of the fundamental goal and in terms of the method. Also, the research information has been provided by the library-document method and the feasibility components of the approach have been extracted. Therefore, in this research, with a descriptive and library/documentary approach that has a practical nature, the purpose of the research was to explain the desirable pattern of political-spatial governance in Tehran. The method used was a review that used studies, research literature, opinions and information of the researchers/authors of this article.

Results and Discussion

The results of the research show that today, the administration of the metropolis of Tehran is not a trial and error arena, considering the critical phase in which it is located; Because it directly deals with the fate of citizens. Therefore, it is necessary to implement with the utmost precision, elegance and scientific calculations the model of competent governance in the spatial-political dimensions of Tehran metropolis. The results of the model of Tehran city showed that the best model for the city of Tehran is a model that considers citizen participation, takes into account the spatial and political justice of the city, and while paying attention to the entire urban areas and neighborhoods of Tehran, has a bottom-up approach. be This model can largely prevent all kinds of costs imposed on the city as a result of the implementation of immature policies and public policies in the field of urban management.

Conclusion

In the space of cities, many management patterns have undergone fundamental changes. Therefore, it is necessary to explain the desirable pattern of political-spatial governance of cities. The purpose of this research is to explain the ideal pattern of political-spatial governance of Tehran city in all dimensions.

References

1. Abdellatif. A. M (2003). Good governance and Its Relationship to Democracy and Economic Development. MINISTRY OF JUSTICE, REPUBLIC OF KOREA.
2. Amoli, A. Alkai, J., Tabrizi, H. (2013). Renovation of dilapidated urban tissues with the approach of public participation (case example: neighborhood 6 of Chalus city). *Scientific and Research Quarterly of New Perspectives in Human Geography*, 7(1), 145-165. . [In Persian].
3. Barakpour, N. and Asadi, I. (2008). Transition from urban management to urban governance, first edition, University of Art Publications. [In Persian].
4. Baud, S., Jameson, E., Peyroux, D. S. (2021). The urban governance configuration: A conceptual framework for understanding complexity and enhancing transitions to greater sustainability in cities, *Gography*, 1-17. *Compass*, 15(5), 1-17, <https://doi.org/10.1111/gec3.12562>.
5. Biruti, A., Karamatullah, Z. Sultanzadeh, H. (2019). Evaluation and analysis of the status of good urban governance indicators (case study: Ganaveh city). *Knowledge of Urbanization*, 5(2), 79-94. . [In Persian].
6. Bowman, M. (1997). Urban government, in Ronald K. Vogel, *Handbook of research on urban politics and policy in the united state*. Greenwood Press.
7. Coser, L. A. (1956). *the functions of social conflict*. London: Routledge Regan Paul.
8. Dalton, R. J. (1996). *Citizen politics: Public opinion and political*
9. Dumont, V. Bowen, T. A. Roglans, R. Dobler, G. Sharma, M. S. Karpf, A. Bale, S. D. Wickenbrock, A. Zhivun, E. Kornack, T Wurtele, . J. S. and Budker, D. (2022), Do cities have a unique magnetic pulse? *Journal of Applied Physics*, 131 (1), 1- 10.
10. Elder, N., A. H. Thomas, and D. Arter. (1982). *the consensual democracies? The government and politics of the Scandinavian states*. Oxford, UK: Martin Robertson
11. Foster, M. (2001). *The Gods of Political Thought*, translated by Javad Sheikhol-Islami, Tehran: Amirkabir Publishing. . [In Persian].
12. Fox-Kämper, R.; Wesener, A.; Münderlein, D.; Sondermann, M.; McWilliam, W.; Kirk, N (2018). Urban community gardens: An evaluation of governance approaches and related enablers and barriers at different development stages. *Landsc. Urban Plan.* 170, 59- 68.
13. Ghorbani Sepehr, A. (2017). Explaining the concept and scope of the political geography of the city space, master's thesis in the field of political geography, Ferdowsi University of Mashhad, Faculty of Literature and Human Sciences. . [In Persian].
14. Glaeser, E., 2012, *Triumph of the City*; Pan Publishing: London, UK.
15. Gurr, T. R., and D. S. King. (1987). *the state and the city*. London: Macmillan.
16. Habibi, K., Pour Ahmad, A. and Meshkini, A, (2006), *Improvement and renovation of old urban structures*, Ekhet Publishing House, Tehran. . [In Persian].
17. Hataminejad, H. (2019). Analyzing the philosophical concept of space and the spatiality of cities from Lefebvre's point of view, *Quarterly Journal of Urban Design Studies and Urban Researches*, third year, number 11. . [In Persian].
18. Hataminejad, H; Zargham Fard, M; Khademi, A. H. and Mirsaydi, M. (2014). *Spatial policies in urban planning*, Mashhad: Popeli Publications. . [In Persian].
19. Johnes, B. D., and L.W. Bachelor. (1986). *the sustaining hand: Community leadership and corporate power*. Lawrence: University Press of KansasHemes.
20. Kaufmann, D, Kraay, A, and Mastruzzi, M. (2009). *Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2008*. The World Bank, Policy Research Working Paper 4978. Available at: <http://econ.worldbank.org>.
21. Kazemian, Gh. (1386). An introduction to the model of urban governance, *Shahr Sazi Essays*, No. 19. . [In Persian].
22. Keating, M. (1991). *Comparative urban politics*. Aldershot, UK: Edward.
23. Khatam, S, Ahmadipour, Z. (2023). Variables influencing the political management of space in Tehran metropolis. *Geography (Scientific Quarterly of the Geographical Society of Iran)*, 21(77), 55-69. . [In Persian].
24. Khatam, S. Ahmadi, A., Khatam, M. (2021). Investigating the state of good urban governance in Tehran. *Political Geography Research*, 7(2), 1-24. . [In Persian].
25. Molenkopf, J. H. (1983). *the contested city*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press
26. Moonen, P. Defraeye, T. Dorer, V. Blocken, B. and J. Carmeliet, (2012). Urban Physics: Effect of the microclimate on comfort, health and energy demand, *Frontiers of Architectural Research*, 1(1), 197-228.
27. Nuno F. da Cruz, Philipp Rode, Michael McQuarrie (2019). *Journal of Urban Affairs Volume 41, - Issue 1: New Urban Governance*, 1-19.

- <https://doi.org/10.1080/07352166.2018.1499416>
28. Pollitt, C. (1990). *Managerialism in the public service*. Oxford, UK: Basil Blackwell
  29. Poorahmad, A., Piri, E., Mohammadi, Y., Parsa, S., & Heydari, S. (2018). Good Urban Governance in Urban Neighborhoods (Case: Marivan City). *Journal of Urban Economics and Management*, 6(24), 81-98.
  30. Raco, M. (2020). Governance, Urban, in *International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition)*, What Is Urban Governance?, science Direct.
  31. Rahani, T. Pishgahi Fard, A.A. Zaki, Z. (2022). Designing a decent urban governance model in the spatial-political dimensions of Tehran metropolis. *Urban Planning Geography Research*, 10(3), 193-213. . [In Persian].
  32. Ralph, E, C, Edward (2017). *Place and sense of Lamkani*, translation: Jalal Tabrizi, translator publications. . [In Persian].
  33. Rodwin, L., and H. Sazanami, eds. (1991). *Industrial change and regional economic transformation*. London: HarperCollin
  34. Roy, I. (2008). Civil Society and Good Governance: (Re-) Conceptualizing the Interface. *World Development* Vol. 36, No. 4, pp. 677–705.
  35. Sarostani, S.; Imani Jajermi, R. and S. A. Firouzabadi, A. (2006). Analysis of urban governance models in the elections of the third term of the Tehran Islamic Council, social welfare scientific research quarter, year 7, number 26. . [In Persian].
  36. Schwab, Brigitte, and Kubler, Daniel (2001). Metropolitan governance and the “democratic deficit” Theoretical issues and empirical findings. Paper presented at the conference Area-based initiatives in contemporary urban policy, Danish Building and Urban Research and European Urban Research Association.
  37. Server, H; Amrai, M; Ghorbani Sepehr, A; Amini Badamiar, Sh. (2018). Competent governance and regeneration of worn-out urban contexts: Azar Shahr neighborhood 4, *Journal of Development of Peri-urban Spaces*, 1(2), 71-84. . [In Persian].
  38. Shakoui, H. (2012), *New Thoughts in the Philosophy of Geography*, second volume, Tehran, Gitasanshi Publications. . [In Persian].
  39. Sharifian-Thani, M. (2010). Citizen participation, urban governance and urban management, *Urban Management Quarterly*, No. 8. . [In Persian].
  40. Tankis, F. (2008). *Space, city and social theory: social relations and urban forms*, translated by: Hamidreza Parsi and Arezoo Platoni, Tehran: University of Tehran. . [In Persian].
  41. Teklemariam, N. (2023). Does location matter? The spatial equity implications of the integrated housing development program in Addis Ababa, Ethiopia. *Urban, Planning and Transport Research*, 11(1), 215-228.
  42. UN (2007). *A Guide to Promoting Good Governance in Public Private Partnerships*. United nations economic commission of Europe.
  43. UN-Habitat. (2015). *Unpacking Metropolitan Governance for Sustainable Development*, United Nations Human Settlements Program (UN-Habitat), Sector Project “Sustainable Development of Metropolitan Regions.
  44. United Nations, (2010), United Nations, 2010. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. *World Urbanisation Prospects*.
  45. United Nations, (2020), Department of Economic and Social Affairs. Population Division. *World Urbanisation Prospects. The 2020 Revision*. CD-ROM.
  46. Van der Waldt, G.; (2019). *Auriacombe, C.J. CEP Module 3: Towards Sustainable Livelihoods; IQA: Johannesburg, South Africa*, 2019; 1–170.

تبیین الگوی مطلوب حکمروایی سیاسی - فضایی شهر تهران

علی اصغر طیبی رهنی* - دکتری، گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

آسیه سپهوند - دانشجوی دکتری، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>در فضای شهرها بسیاری از الگوهای مدیریتی دچار تغییرات اساسی شده است. به همین خاطر لازم است الگوی مطلوب حکمروایی سیاسی - فضایی شهرها تبیین شود. هدف از تحقیق حاضر، تبیین الگوی مطلوب حکمروایی سیاسی - فضایی شهر تهران در کلیه ابعاد می‌باشد. مقاله حاضر به عنوان یک ارزیابی تحلیلی و با ارائه رویکردهای متنوع بر اساس غنا و تنوع مفهومی در حوزه‌های علوم اجتماعی، اقتصادی، برنامه‌ریزی و توسعه شهری از رویکرد سیستمی بهره‌مند شده و سعی بر آن دارد، ضمن معرفی حکمرانی شهری و نظریات آن، الگوی مطلوب حکمروایی سیاسی - فضایی شهر تهران را تبیین کند. در همین راستا، مقاله حاضر که به لحاظ هدف کاربردی و اطلاعات آن به روش اسنادی فراهم آمده سعی در تبیین این موضوع دارد. نتایج پژوهش بیانگر آن است که امروزه اداره کلان‌شهر تهران با توجه به مقطع حساسی که در آن قرار گرفته است، عرصه آزمون و خطا نیست؛ زیرا مستقیماً با سرنوشت شهروندان سروکار دارد. بنابراین لازم است با نهایت دقت و ظرافت و محاسبات علمی الگوی حکمروایی شایسته در ابعاد فضایی - سیاسی کلان‌شهر تهران پیاده‌سازی شود. نتایج الگوی شهر تهران گویای آن بود که بهترین الگو برای شهر تهران الگویی است که مشارکت شهروندی را در نظر گرفته، عدالت فضایی و سیاسی شهر را مد نظر قرار دهد و ضمن توجه به کل نواحی شهری و محلات شهر تهران، دارای رویکردی پایین به بالا باشد. این الگو می‌تواند تا حدود زیادی از انواع هزینه‌های تحمیلی بر شهر حاصل از اجرای خطمشی‌های ناپخته و کژخطمشی‌های عمومی در عرصه مدیریت شهری، جلوگیری نماید.</p>	<p>شماره صفحات: ۲۲۸-۲۵۲</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>
	<p>واژه‌های کلیدی: حکروایی، حکمروایی شهری، الگوی بهینه، بعد فضایی - سیاسی، تهران.</p>

استناد: طیبی رهنی، علی اصغر و سپهوند، آسیه. (۱۴۰۴). تبیین الگوی مطلوب حکمروایی سیاسی - فضایی شهر تهران. فصلنامه

جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۱۵ (۶۰)، ۲۲۸-۲۵۲

DOI:10.22034/jgeoq.2025.523429.4276

مقدمه

امروزه شهر به عنوان یکی از مهم‌ترین دستاوردهای فرهنگ و تمدن و یکی از فراگیرترین پدیده‌های اجتماعی عصر حاضر معرفی شده است (عظیمی‌آملی، ۱۳۹۳: ۱۴۶). در عین حال، شهرها و نواحی شهری از پیچیده‌ترین سیستم‌های جوامع انسانی هستند که برای بشریت از اهمیت بسیار بالایی برخوردارند (Dumont et al, 2022: 3). به طوری که بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، از سال ۲۰۱۰، بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها و نواحی شهری زندگی می‌کنند (United Nations, 2010). پیش‌بینی‌های سازمان ملل فرض می‌کند که این رشد شهرنشینی ادامه دارد و انتظار می‌رود تا سال ۲۰۴۵ از هر سه نفر، دو نفر در مناطق شهری زندگی کنند که معادل ۵.۹ میلیارد نفر است زندگی خواهند کرد (United Nations, 2020). البته این رشد بی‌رویه و شتابان شهرها، مشکلات؛ مسائل، چالش‌ها و نارسایی‌های شهری زیادی را در پی داشته (Teklemariam, 2023: 216)، به نحوی که تمامی جنبه‌های شهرنشینی را تحت تأثیر خود قرار داده و گاهی زندگی شهری را مختل کرده است (حیبی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۶). این رشد بی‌رویه شهرنشینی به نوبه موجب گسترش محدوده شهرها و افزایش تراکم بافت شهری شده است (Moonen et al, 2012: 198). از طرف دیگر شهرها از مهم‌ترین پدیده‌های انسان ساخت در فضای جغرافیایی می‌باشند که فرآیندها و نمودهای فضایی آن مستقیماً تحت تأثیر حکمروایی شهری قرار می‌گیرد (طیبی رهنی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۹۶). به همین خاطر عملکرد نهادهای حکمروایی شهری تأثیر مستقیمی بر تخصیص و توزیع عادلانه منابع اقتصاد شهر و ارتقای سطح سیاسی سکونتگاه‌های شهری دارد (Glaeser, 2012: 232). بر این پایه، شهرها و پدیده شهرنشینی به‌طور قابل توجهی با تحولات عظیم اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بر روی جوامع و فضاهای آن همراه بوده است (UN-Habitat, 2015: 3). بر این اساس بحث مدیریت شهری نیز مطرح شده است و اداره و مدیریت شهری با توجه به گسترش و رشد شهری مد نظر قرار گرفته است (خاتم و احمدی‌پور، ۱۴۰۲: ۵۷). در گذشته، مدیریت شهری، ابعاد پیچیده و چند بعدی نداشت؛ بنابراین اداره و مدیریت شهر، راحت‌تر از زمان حال بود. با افزایش جمعیت شهرنشینی، معضلات جدید اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی شهرها، مدیریت و اداره آن‌ها را پیچیده کرد. به عبارتی، افزایش جمعیت شهری باعث تحولات بزرگی در شهر شد که مدیریت آن به شیوه سنتی، منافع تمام‌ذی‌نفعان را دربر نمی‌گرفت و این روند منجر به عدالت فضایی نمی‌شد (سرور و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۲). از این‌رو تغییراتی در این رویکردها صورت گرفت و باعث ایجاد دیدگاه و تئوری‌های توسعه پایدار، شهر انسان‌گرا و حکمروایی^۱ خوب شهری (اداره مردمی شهرها) گردید که امید می‌رود این رهیافت‌ها و رویکردهای نوین، به‌ویژه حکمروایی خوب شهری به‌عنوان اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت نظام پیچیده و چندسطحی، مدیریت شهرها را بهبود بخشد (Pooraahmad et al, 2018: 498). به همین دلیل بود که سازمان ملل متحد با تأسیس کمپین جهانی برای حکمرانی شایسته در سال ۲۰۰۱، این تغییرات مدیریتی شهرها را رهبری کرد (Van der Waldt, 2019: 165) و حمایت از همکاری‌ها و مشارکت بین دولت شهری، جامعه‌مدنی، سازمان‌های غیردولتی (NGO)، بخش خصوصی و همچنین آژانس‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، حکمروایی شهری را به عنوان راهی مناسب برای بهبود شرایط زندگی جوامع شهری ترویج کرد (Fox-kamper et al, 2018: 66). در ادامه روند جهانی و گسترش حکمرانی شهری در جهان به تبع در کلان‌شهرهای ایران - از جمله در شهر تهران - نیز تلاش‌هایی در این زمینه انجام شد (غلامی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۸).

به طوری که تهران به واسطه ظرفیت‌هایی که درونش وجود دارد و یا در گذر زمان در آن ایجاد شده است، به‌عنوان کانون اصلی جذب جمعیت در کشور می‌باشد که در طول این چند دهه برای این کلان‌شهر بحران‌های بسیاری را به همراه داشته است. لذا کلان‌شهر تهران به واسطه بازیگران پُرشماری که دارد، مدیریتش از پیچیدگی خاصی برخوردار شده است. به عبارتی هر کدام از بازیگران حاضر در فضای شهر تهران مبتنی بر قدرتی که در اختیار گرفته‌اند بخشی از منابع قدرت موجود در این کلان‌شهر را در اختیار خود قرار داده‌اند که به واسطه همین سوء مدیریت در منابع این شهر، این کلان‌شهر با بحران‌های بسیاری روبرو شده است. به عبارتی گویاتر، کلان‌شهر تهران دارای مدیریت چندگانه است که هر سازمان یا بخش خصوصی، بخشی از فضای شهر تهران را مدیریت می‌کند و بر آن تسلط دارد. بر این بنیاد، نیاز ضروریست برای اینکه کلان‌شهر تهران در آینده از مدیریت واحد و یکپارچه‌ای در بحران‌ها برخوردار باشد نیاز به الگویی نو دارد تا بتوان این کلان‌شهر را به‌طور شایسته مدیریت نمود. به هر روی، الگوی اداره شهر تهران نیز که از بالا به پایین است، متأثر از تک‌ساخت و بسیط بودن ساختار سیاسی ایران است، به همین دلیل درصد مشارکت در آن پایین می‌باشد. لذا ارائه راهکار در این زمینه کمک شایسته‌ای جهت حکمروایی شایسته‌ی شهری و بهبود وضعیت شاخصه‌های آن خواهد داشت. بنابراین در پژوهش حاضر به دنبال این هدف بوده که الگوی مطلوب حکمروایی سیاسی - فضایی شهر تهران را طراحی نماید.

با توجه به هدف تحقیق سوالات زیر برای پژوهش ارائه شده:

- ۱- عناصر درگیر در مدیریت شهری تهران کدامند؟
- ۲- سابقه دولت محلی در تهران و ساختار بسیط و ارتباط دولت محلی با عدم تعادل فضایی - سیاسی شهر تهران چگونه است؟
- ۳- الگوی مطلوب حکمروایی شایسته شهر تهران چگونه است؟

¹. The Urban Governance Initiative

پیشینه پژوهش

در زمینه حکمروایی شایسته شهری؛ شناسایی میزان اثرگذاری عناصر ساختاری زمین بر تناسب کاربری‌هاست که با بهره‌گیری از سیستم اطلاعات جغرافیایی انجام شده است که این موارد غنای پژوهش‌های انجام شده در گذشته را نشان می‌دهد. در این زمینه مطالعات داخلی و خارجی انجام شده و نتایج حاصله آورده شده است. بیروتی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به ارزیابی و تحلیل وضعیت شاخص‌های حکمروایی خوب شهری شهر گناوه پرداختند. نتایج مطالعه آنها گویای آن بود که تغییرات حکمروایی خوب شهری، توسط ترکیب خطی متغیرهای مستقل (ابعاد هشت‌گانه حکمروایی) تبیین‌پذیر است. همچنین، نتایج نشان داد بین میزان رضایت از ابعاد هشت‌گانه شاخص حکمروایی و رضایت‌مندی نهایی از حکمروایی خوب شهری در سطح اطمینان بالای ۹۹ درصد رابطه معناداری وجود دارد. خاتم و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی وضعیت حکمروایی خوب شهری در کلان‌شهر تهران پرداختند. نتایج مطالعه آنها گویای آن بود که مدیریت ناکارآمد، متمرکز و از بالا به پایین باعث عدم توجه به برنامه‌های بلندمدت و استراتژیک، ضعف ساختار و جایگاه شورای اسلامی شهر و عملیاتی نشدن شوراهای محلی و مشارکت ندادن شهروندان در اداره امور شهر می‌شود. طیبی رهنی و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای الگوی حکمروایی شایسته شهری در ابعاد فضایی-سیاسی کلان‌شهر تهران را مورد بررسی قرار دادند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که از میان شاخص‌ها، عدالت، برابری و مشارکت در شهر تهران نسبت به سایر شاخص‌ها وضعیت بهتری را نشان می‌دهد و شاخص‌های شفافیت، قانون محوری و پاسخگویی از دید متخصصان کمتر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند. از این جهت دارای وضعیت خوبی نمی‌باشند. خاتم و احمدی پور (۱۴۰۲) در پژوهشی متغیرهای اثرگذار مدیریت سیاسی فضا در کلانشهر تهران را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیدند که بین متغیرهای سیاسی-امنیتی، جغرافیایی-ارتباطی، اجتماعی-فرهنگی و قانونی با مدیریت سیاسی فضا در کلانشهر تهران ارتباط معنادار وجود دارد. همچنین متغیر سیاسی-امنیتی دارای بیشترین اهمیت و بعد از آن متغیر جغرافیایی-ارتباطی، شاخص اجتماعی-فرهنگی و شاخص قانونی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در خارج کشور نونو اف و همکاران^۱ (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای حکمرانی شهری جدید: مروری بر موضوعات فعلی و اولویت‌های آینده را مورد بررسی قرار دادند. نتایج آنها برخی از مفاهیم، روندها و رویکردهای کلیدی در تحقیقات حاکمیت شهری معاصر را بررسی نمود. راکو^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی حکمروایی شهری را مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که حاکمیت شهری در درجه اول به فرآیندهایی مربوط می‌شود که از طریق آن دولت در شهرها سازماندهی و ارائه می‌شود و روابط بین سازمان‌های دولتی و جامعه مدنی، اصطلاحی است که برای شهروندان، جوامع، بازیگران بخش خصوصی و سازمان‌های داوطلبانه استفاده می‌شود. باود^۳ و همکاران (۲۰۲۱) پیکربندی حاکمیت شهری: چارچوبی مفهومی برای درک پیچیدگی و افزایش انتقال به پایداری بیشتر در شهرها را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که چارچوب پیکربندی حکمرانی شهری به ما اجازه می‌دهد تا ابعاد مهم (گفتمان‌ها، شبکه‌های بازیگر، دانش و فرآیندهای مادی) را در شکل‌گیری تصمیم‌گیری توسعه شهری و نتایج در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی آنها، در یک دنیای پیچیده ترکیب کنیم.

مبانی نظری

حکمرانی مفهوم جدیدی نیست، بلکه اولین مباحث در این حوزه مربوط به ۴۰۰ سال قبل از میلاد مسیح و مربوط به ارسطو است (Kaufmann and Kaary, 2009: 5)، ولی جدیداً احیا شده است؛ به طوری که استفاده گسترده از لفظ حکمرانی در سال‌های اخیر توسط تصمیم‌گیران اقتصادی و سیاسی، همچنین توسط دانشمندان علوم اجتماعی مرتبط با مکاتب مختلف فکری^۴ و عقاید تحقیقی^۵ در نتیجه ظهور تعاریف و برداشت‌های بسیار متفاوت از این واژه است (Schwab & kubler, 2001: 7)، و بر همین اساس نیز، آژانس‌های توسعه، سازمان‌های بین‌المللی و موسسات آکادمیک حکمرانی را به طرق مختلف تعریف کرده‌اند که در زیر به نمونه‌هایی از آنها اشاره می‌شود. ادبیات واژه حکمرانی اگر چه آشفته است اما فرض بر آن است که آن اشاره به اعمال و وظایف حکومت دارد. البته، حکومت نقش مهمی را در انواع مختلف حکمرانی ایفا می‌کند. با این وجود، واژه حکمرانی بسیار وسیع است و ماوراء دولت را نیز در برمی‌گیرد. دان مک لین^۶ بر آن است که واژه حکمرانی از کلمه لاتین Gubernare ریشه گرفته، و اشاره به عمل هدایت کشتی^۷ دارد (Kapur, 2005: 3). در فرهنگ لغت آمریکایی «هریتیج»^۸ واژه «حکمرانی» به عنوان «فعالیت، شیوه عمل یا قدرت حکمراندن دولت» معنا شده است. در فرهنگ لغت

1. Nuno F. da Cruz, Philipp Rode, Michael McQuarrie

2. Mike Raco

3. Isa Baud

4. Various schools of thought

5. Tradition of research

6. Don McLean

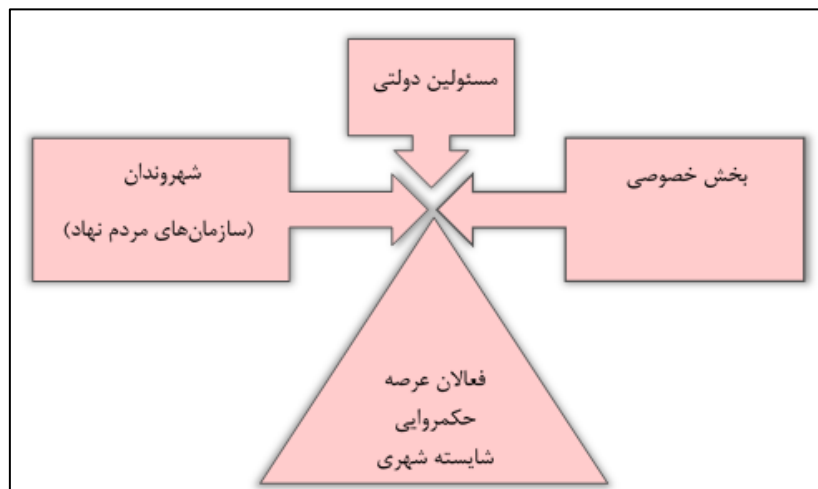
7. Action of steering a ship

8. American heritage dictionary

انگلیسی آکسفورد نیز حکمرانی «فعالیت یا روش حکمراندن، اعمال کنترل یا قدرت در فعالیتهای زیر دستان و نظامی از قوانین و مقررات» تعریف شده است (میدری و خیرخواهان ۱۳۸۳: ۱۹۳). حکمرانی اشاره به " شکل‌گیری و نظارت بر قواعد رسمی و غیررسمی که تنظیم‌کننده عرصه عمومی است، عرصه‌ای که در آن دولت و بازیگران اقتصادی و اجتماعی برای اتخاذ تصمیم تعامل دارند"، دارد (Roy, 2008: 677). بنابراین، حکمرانی دربرگیرنده ایجاد نهادها و فراگردهایی است که به شهروندان اجازه دهد تا تنظیم و اجرای سیاست‌های اجتماعی را در یک فراگرد دموکراتیک و جمعی به انجام رساند (Bowman, 1997: 140). بنابراین، حکمرانی درباره فراگردها است، نه مربوط به اهداف (Abdellatif, 2003: 3)؛ و اشاره به فراگردهایی دارد که حکومت در محدوده آن عمل می‌کند و چگونگی انجام کارها، نه صرفاً انجام کارها و دربرگیرنده کیفیت نهادها و موسسات و اثربخشی آن‌ها در تبدیل خطمشی‌ها به اجرای موفقیت‌آمیز است (UN, 2007: 9). مفهوم حکمروایی شهری از اواخر دهه ۱۹۸۰ و از آفریقا آغاز شد، اما «برایان مک لاین»^۱ اولین نظریه‌پرداز است که در سال ۱۹۷۳ به این مفهوم پرداخته است (زیبایی، ۱۳۸۷: ۲). پس حکمروایی موضوعی است که بر نحوه تعامل دولت‌ها و سایر سازمان‌های اجتماعی بایکدیگر، نحوه ارتباط با شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات در جهانی پیچیده تمرکز داشته و فرآیندی است که از آن طریق جوامع و سازمان‌ها تصمیمات خود را اتخاذ و به واسطه آن، مشخص می‌کنند که چه کسانی در این فرآیند درگیر و چگونه وظیفه خود را به انجام برسانند (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۳۷). بنا بر نظریه اکثر صاحب‌نظران، حکمروایی شهری یعنی، اثرگذاری همه ارکان تأثیرگذار شهری بر مدیریت شهر، با تمام سازوکارهایی که به سوی تعالی شهر و شهروندان حرکت کنند، نه اینکه عرصه‌های عمومی و خصوصی کنار گذاشته شوند و فقط عرصه حکومتی اختیاردار آن دو باشد. به عبارتی دیگر منشأ قدرت و مشروعیت در حکمروایی شهری، تمام شهروندان و حضور آن‌ها در همه صحنه‌ها و ارکان جامعه مدنی است (محمدنژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۶).

کاربرد دیگر حکمروایی به ماهیت " روابط میان سازمان‌ها" مربوط می‌شود. در این کاربرد، حکمروایی شامل شکل ویژه‌ای از نظم و ترتیب است. بر خلاف کنترل از بالا به پایین که در نظم مبتنی بر سلسله مراتب وجود دارد و همچنین بر خلاف رابطه‌ی فردی در نظم بازار، حکمروایی مستلزم برقراری نظم از طریق شبکه‌ها و شراکت‌ها است. حکمروایی یعنی "خود سازمان‌دهی روابط بین‌سازمانی". صاحب‌نظرانی که این کاربرد را می‌پذیرند، معمولاً به تغییر در ماهیت نظم در جوامع معاصر، از حکومت (سلسله مراتب) به حکمروایی اشاره می‌کنند (برک پور و اسدی، ۱۳۸۸: ۱۸۹).

به این ترتیب، جوامع در حال توسعه و از جمله کشور ایران، برای حل مشکلات و مسائل مدیریتی و اداره امور شهرها، ناگزیر به استفاده از الگوی حکمروایی شایسته هستند. حکمروایی، اعمال قدرت سیاسی، اقتصادی و اداره و مدیریت امور یک کشور در همه سطوح است. این حکمروایی شامل سازوکارها، فرآیندها و مؤسساتی می‌شود که از طریق آنها، شهروندان و گروه‌های مختلف ضمن ابراز علایق خویش، اختلاف نظرهای خود را تعدیل کرده و به توافق نظر می‌رسند و بر اساس حقوق و تعهدات قانونی خود عمل می‌کنند. مفهوم حکمروایی در ساده‌ترین تعریف عبارت است از: فرآیند تصمیم‌گیری و فرآیندی که به وسیله آن تصمیمات به اجرا گذاشته می‌شود. در حکمروایی شایسته سه نوع نهاد یعنی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی با یکدیگر همکاری می‌کنند. این سه نوع نهاد، همان نهادهایی هستند که در نظریه رژیم شهری مورد تحلیل قرار می‌گیرند (محمدنژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۶).

شکل ۱. سه فعال و تصمیم‌گیرنده اصلی در عرصه حکمروایی شایسته شهری (ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۲)

^۱. Brian Mc Laughlin

حکمرمایی شهری به طور خاص تر نیز اهداف عملیاتی از قبیل: کاهش فساد، بهبود کیفیت معاش و افزایش امکان زندگی برای همه ی شهروندان، حفظ دموکراسی، ایجاد فرصت و امکان برای مردم به منظور نشان دادن خواسته ها و آمالشان در زندگی، اعتلای امنیت، برابری و پایداری را دنبال می کند (کاظمیان، ۱۳۸۶: ۵). مدنی پور معتقد است: حکمرمایی شایسته به این معناست که تمام طرف ها، گروه ها و سازمان های درگیر و مردم محل با یکدیگر همراه گردند و همه به نحوی در بر نامه ریزی و مدیریت دخیل شوند. پس از مطرح شدن الگوی "حکمرمایی شایسته" در جهان، بازنگری کلی در شیوه های حکومتی و مدیریتی کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران ضرورت می یابد، زیرا با مشاهده مشکلات عدیده ناشی از شیوه های مدیریتی متمرکز، می توان دریافت که برای دستیابی به توسعه منطقه ای و شهری، باید نهادهای محلی و مردمی را درگیر مسئله کرد و این امر نیازمند ایجاد جوامع مدنی است (محمدنژاد و همکاران، ۱۳۹۴). «کالیج» نیز عقیده دارد که حکمرمایی در سال های اخیر به طور روزافزونی برای نامیدن فرآیندهای حکومت و اداره جوامع پیچیده امروزی به کار می رود. از نظر وی واژه "حکمرمایی"، بیان کننده شرایط جدیدی از انجام امور است. حکومت قبلاً حکم و دستور می راند اما اکنون مذاکره می کند (برک پور، ۱۳۸۱: ۱۸۷). معیارهای حکمرمایی شایسته عبارتند از: مشارکت، برابری، شفافیت، پاسخ گویی، حاکمیت قانون، پاسخ دهی، وفاق گرایی، اثربخشی و کارایی، بینش استراتژیک، مدیریت عمومی قوی، مدیریت مالی صحیح، تمرکززدایی منابع و اختیارات، دسترسی برابر به منابع و تصمیم گیری ها، مداخله مدنی و شهروندی، فراگیری و همه شمولیت (برک پور و اسدی، ۱۳۸۸: ۱). سازمان ملل حکمرمایی شایسته شهری را مشارکت همه شهروندان در تصمیم گیری ها می داند که نه تنها دولت بلکه همچنین شامل جامعه مدنی و بخش خصوصی می شود (محمدنژاد و همکاران، ۱۳۹۴).

انواع مدل حکمرمایی شهری

ژان پیر^۲ انواع حکمرمایی شهری را به چهار مدل عمومی تقسیم می کند که عبارتند از: مدیریتی^۳، شراکت گرا^۴، طرفدار رشد^۵ و حکمرمایی رفاهی^۶. این مدل ها به همراه ویژگی هایشان در جدول (۱) ذیلان شده اند (صدیقی سروستانی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۴).

جدول ۱. مدل های حکمرمایی شهری و ویژگی های آن

مدل های حکمرمایی شهری				ویژگی های تعریف کننده
مدیریتی	شراکت گرا	طرفدار رشد	رفاهی	
کارایی	توزیعی	رشد	توزیع مجدد	اهداف سیاست گذاری
عمل گرا	ایدئولوژیک	عمل گرا	ایدئولوژیک	سبک سیاست گذاری
اتفاق نظر	ستیزه ای	اجماعی	ستیزه ای	ماهیت مبادله سیاسی
رقابتی	هماهنگ	تعاملی	محدود کننده	ماهیت مبادلات عمومی - خصوصی
اختصاصی	عمومی	اختصاصی	عمومی	روابط محلی دولت - مردم
متخصصان	رهبران مدنی	کاسب کاران	دولت	وابستگی اصلی
قراردادها	مذاکره	شراکت	شبکه ها	ابزارهای اصلی
اثربخشی	مشارکت	رشد	عدالت	معیار اصلی ارزیابی

مدل حکمرمایی مدیریتی

از نظر کیتینگ^۷، یک حکومت محلی از دو بُعد قابل ارزیابی است: بُعد اول، اهداف دموکراتیک و مشارکتی که حکومت محلی به عنوان ابزاری برای مدیریت تضاد سیاسی تلقی می شود. بُعد دوم نیز جنبه مدیریتی آن است. بدین منظور که حکومت محلی به عنوان یک سازمان عمومی^۸ در جهت تأمین نیازها و خواسته های عمومی از طریق تولید و ارائه خدمات، محسوب می شود (Keating, 1991: 1).

در طول ده تا پانزده سال گذشته، بُعد مدیریتی بر بُعد مشارکتی و دموکراتیک حکومت محلی غالب بوده است. گرداننده اصلی این تغییر که بحران های مالی را تشدید کرده است، ابتدا دولت، سپس حکومت های محلی بوده اند. این بحران در کشورهای مختلف، از مشارکت سیاسی جمعی به سمت منافع فردی تغییر مسیر داشته است (Dalton, 1996). این تحولات، شرایط مناسبی را برای طرح مفاهیم گسترده ی بازار

1. Colebatch

2. Jon Pierre, 1999

3. Managerial

4. Corporatist

5. Progrowth

6. Welfare Governance

7. Keating

8. Public Organization

محور تحت لوای استراتژی "مدیریت عمومی جدید"^۱ در حکومت‌های محل و سیاست‌گذاری‌های شهری مطرح کرده است (Pollitt, 1990). این استراتژی یا آنچه پترز^۲ تحت عنوان "حکومت محلی" نام می‌برد (Petters, 1996: 28).

در مجموع حکمروایی مدیریتی، نقش ناچیزی به مسئولین منتخب مردم قائل می‌شود. تأکید بیشتر روی عملکرد تولید براساس استانداردهای مدیریت خصوصی است. این مدل حکمروایی، تفاوت بخش‌های عمومی و خصوصی را نه فقط در حوزه ایدئولوژیکی، بلکه در توصیف تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان خدمات به عنوان بازیگران بخش بازار و نیز در شناسایی معیار بازار محوری به عنوان مهم‌ترین معیار ارزیابی، به شکل مبهم نشان می‌دهد.

مدل حکمروایی رشد

از میان چهارمدل حکمروایی شهری، حکمروایی طرفدار رشد، عمومی‌ترین مدل سیاست‌گذاری شهری محسوب می‌شود. دهه‌های گذشته، شاهد منازعات گسترده بین جامعه‌شناسان (به ویژه در ایالات متحده)، درباره درکشان از رشد شهری و ماهیت اقتصاد سیاسی شهری در چشم‌اندازهای گسترده بوده است. بحث اصلی یا احتمالاً یکی از مباحث اساسی، حوزه‌ای است که اقتصاد سیاسی شهری، انتخاب سیاسی را امکان‌پذیر می‌سازد. از منظر دیگر، حمایت از مکاتب فکری مباحث سیاسی، امکان انتخاب‌های سیاسی در رویه‌های ساختارهای اقتصادی را امکان‌پذیر می‌سازد (Johnes & Bachelor, 1986: 145).

مدل حکمروایی رفاه

مولنکوف^۳ در تحلیل ظریف خود از ارتباطات سیاسی و نهادی بین استراتژی‌های فدرال و طرفدار رشد محلی در سیاست‌گذاری‌های آمریکایی، یک گونه‌شناسی ساده، اما روشن از شهرها درباره تاریخ و توسعه اقتصادی آن‌ها ارائه کرده است (Molenkopf, 1983: 40). این گونه‌شناسی‌ها در سه دسته زیر طبقه‌بندی شده‌اند:

- ۱- شهرهای صنعتی قدیمی که با مسائل مختلف بازساخت اقتصادی همراه هستند و توان بازتولید بنیادهای اقتصاد محلی را ندارند.
- ۲- شهرهایی که تاریخچه‌ی مشابهی دارند، اما موفق به تغییر شکلشان شده و مراکز مدیریت و خدمات جدیدی توسعه داده‌اند.
- ۳- نوع سوم از این شهرها نیز شامل "شهرهای جدید"^۴ هستند که یک جهش اقتصادی بدون محدودیت کاهش صنایع را تجربه کرده‌اند. در اینجا بحث روی شهرهای نوع اول، متمرکز است. مکان‌های صنعتی مساعدی که نتوانسته‌اند در حوزه تجارت یا توسعه سازمان‌های عمومی در بازساخت زیربنای اقتصاد محلی موفق عمل کنند. این شهرها در یک چرخه‌ی سیاسی منفعل فرو افتاده‌اند و با اقتصاد محلی را کدی درگیرند که "شهرهای رفاه"^۵ نامیده می‌شوند (Gurr & King, 1987: 191).

حکمروایی رفاه به حکمروایی این نوع ویژه از وضعیت اقتصاد سیاسی شهری اشاره دارد. این شهرها، رشد بسیار محدودی در اقتصاد محلی دارند. تأثیر عمده سرمایه بر اقتصاد که از طریق سیستم رفاه ایجاد می‌شود، این شهرها را در وابستگی آشکار به دولت قرار داده است. میراث صنعتی شدن شهر در پیوند شدیدی با بیکاری بالا و فقدان استراتژی‌های مشارکتی اقتصادی قرار دارد که در برخی از مواقع، شهرهای یاد شده از سوی چپ‌گراها و برخی اوقات از سوی راست‌گراها مدیریت می‌شوند. در اروپای غربی، این نوع از شهرها در شهرهای صنعتی پیشین در مناطقی نظیر منطقه لیل در فرانسه، دره رور در آلمان، منطقه‌ی برگسلاگن در سوئد، مناطق هیدلندز و مرسی ساید در انگلستان و منطقه‌ی کلایدساید در اسکاتلند دیده می‌شوند. در ایالات متحده، این نوع اقتصاد محلی، نمونه بازار شهرهای صنعت محور کارخانه‌ای پیشین است که با نوعی فرسودگی روبه‌رو هستند، هرچند که مناطق معدودی در بازتولید اقتصاد محلی، عملکرد موفق داشته‌اند (Rodwin & Sazanami, 1991).

گور و کینگ^۶، این شهرهای رفاه را "مرداب‌های اقتصادی جوامع سرمایه‌داری پیشرفته"^۷ توصیف می‌کنند که از سرمایه‌های خصوصی خالی می‌شوند، در طرح‌های توسعه منطقه‌ای نادیده گرفته می‌شوند و برای بقاء شدیداً به سرمایه‌گذاری‌های دولتی نیازمندند (Gurr & King, 1987: 200).

مدل حکمروایی مشارکتی

این مدل از حکمروایی شهری، نوعی دموکراسی کوچک، صنعتی و پیشرفته در جوامع اروپای غربی محسوب می‌شود. از منظر تاریخی، شراکت‌گرایی نوعی نظام سیاسی است که با سنت سوسیالیسم دولتی تعریف می‌شود و خودش را به شکل بخش عمومی بزرگ، سیاست‌های

1. New Public Management

2. Petters

3. Mollenkopf

4. New Cities

5. Welfare Cities

6. Gurr and King

7. The Economic Backwaters of the Advanced Capitalist Societies

بازتوزیعی، تأمین خدمات دولت رفاه بسط، درجه بالای مشارکت سیاسی، و انجمن‌های داوطلبانه‌ی قوی نشان می‌دهد (Elder et al, 1982). مشخصه‌ی دیگر حکمروایی مشارکتی این است که ابتدا در بخش‌های توزیعی حکومت محلی اتفاق می‌افتد. بر تأمین و توسعه‌ی خواسته‌های اعضای سازمان‌ها تأکید می‌شود، در عین حال نوعی تعهد قوی برای دموکراسی مشارکتی در چنین مدلی مشاهده می‌شود. سازمان‌ها همواره تمایل دارند تا سطوح بالای مشارکت جمعی را حفظ کنند (Coser, 1956).

حکمروایی مشارکتی، حکومت محلی را به عنوان یک نظام سیاسی و دموکراتیک برای حضور گروه‌های اجتماعی و سازمان یافته در فرایند سیاست‌گذاری شهری به تصویر می‌کشد. ایده‌ی دموکراسی محلی مشارکتی، محور این مدل از حکمروایی محسوب می‌شود. مشاوره‌های سیاسی به عنوان فرایندهای بده‌بستانی این گروه‌ها هستند و حکومت محلی به عنوان ابزاری برای ایجاد توافق جمعی و هماهنگی بین بخش‌های عمومی - خصوصی تلقی می‌شود. معیار کلیدی ارزیابی، حوزه‌ای است که در آن، حکومت محلی و سیاست‌گذاری‌های شهری، آرمان‌های دموکراسی محلی مشارکتی را منعکس می‌کنند (Hermes & Selvik, 1983). مشخصه‌ی ذاتی در حکمروایی مشارکتی، موضوع‌های مالی است. توافقی‌هایی که برای همه‌ی گروه‌ها در پیش گرفته می‌شود، از طریق سیاست‌های جبرانی توزیعی حاصل می‌شود. اگرچه منافع قابل توجهی بین مشارکت‌های داوطلبانه برای صرف هزینه‌های عمومی وجود دارد، معمولاً انگیزه‌های کمتری برای مشارکت در موضوع‌های مرتبط با منافع شهری وجود دارد، مگر در مواقعی که سلامت و منافع اساسی اعضای سازمان‌ها به مخاطره بیفتند. منافع شخصی، مسائل اساسی در حکمروایی شهری ایجاد می‌کند، برای اینکه منافع عمومی به حاشیه رانده می‌شود و حکومت محلی در موقعیت چانه‌زنی ضعیف‌تری در مقابل سازمان‌های ذی‌نفع قرار می‌گیرد. موضوع دوم این است که حکمروایی شراکتی، مدل مطلوبی از انتخاب سیاسی جمعی تلقی می‌شود. اعضای سازمان‌ها، همواره نه تنها به دنبال ارتقای منافع جمعی هستند، بلکه دموکراسی مشارکتی، شکلی از حکمروایی نیز محسوب می‌شود. در مواقعی که لازم است در هزینه‌های حکومت محلی، صرفه‌جویی به عمل آید، انگیزه‌های مشارکتی اعضای سازمان‌ها به طور قابل توجهی کاهش می‌یابد. منطق مشارکت طرفداران شراکت‌گرایی در حکمروایی شهری، در وهله اول، دفاع از منافع اعضای سازمانی است؛ بنابراین استراتژی‌های سازمان‌ها، با تغییر لایه‌های مختلف اقتصادی حکومت‌ها تغییر می‌یابند. یکی از مسائل مهم حکمروایی شراکتی این است که شهر وابسته به بازیگرانی است که خواسته‌های مشخصی داشته و به منافع اجتماعی توجه کمتری نشان می‌دهند. به علاوه، آن‌ها یک نگاه ابزاری به مسئولین محلی دارند و مشارکتشان در حکمروایی شهری بر اساس چنین ملاحظات انجام می‌گیرد. مشارکت‌کنندگان یکی از ویژگی‌های حکمروایی شراکتی، ماهیت مشارکتی آن است، به طوری که براساس یک مدل دولایه از مشارکت، مشارکت انبوه بین سازمانی، بیشتر از مشارکت سیاسی بوده و تنها رأس رهبری سازمانی در فرایند سیاسی مشارکت می‌کند.

هدف اصلی حکمروایی شراکتی، هدف توزیعی است تا اطمینان یابد که گروه‌های عضو سازمان‌ها، خدمات و سیاست‌گذاری‌های شهری را شکل دهند. این مدل حکمروایی برای هماهنگ‌سازی برنامه‌ها و فعالیت‌ها از سوی حکومت و گروه‌های سازماندهی شده به کار گرفته می‌شود، به خاطر این که هر دو بازیگر (حکومت محلی و گروه‌های سازمان یافته) در سیاست‌گذاری‌های شهری و ارائه خدمات عمومی درگیر می‌شوند.

سازماندهی سیاسی فضای شهر

از آنجا که فضای شهر جایگاه و در برگیرنده کلیه تعاملات و فعالیت‌های شهروندان درون خود است، پرداختن به آن، به منزله یکی از ارکان آمایش ضرورت دارد. لذا آمایش سیاسی فضای شهر به دنبال تنظیم کنش بعد سیاسی انسان با فضای شهر و سایر ابعاد انسانی (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی) جهت به سامان شدن فضای شهر است. در واقع آمایش سیاسی فضای شهر به دنبال نظم بخشی به فضای طبیعی و انسان ساخت درون فضای شهر است، تا منابع موجود درون فضای شهر، به درستی توزیع و به اندازه توان آن، مورد بهره‌برداری قرار گیرد. بدین ترتیب، برای آن که بتوان فضای شهر را بهتر مدیریت کرد، تقسیماتی درون آن صورت می‌گیرد، این تقسیمات به آن دلیل صورت می‌گیرد که اداره و مدیریت فضای شهر به سهولت صورت گیرد. بر این اساس، در دهه‌های اخیر با مهاجرت‌های صورت گرفته به شهرها، شاهد افزایش شکل‌گیری شهرهای بزرگ با جمعیت‌های میلیونی بوده‌ایم که گاهی جمعیت آن‌ها از جمعیت مجموع چند کشور نیز بالاتر است. بدین ترتیب، دیگر اداره و مدیریت این فضای جغرافیایی به صورت متمرکز و یکجا بدون در نظر گرفتن تفاوت‌ها و... امکان‌پذیر نیست. لذا برای این که بتوان فضای شهرها به ویژه شهرهای بزرگ را بهتر اداره و مدیریت کرد، همانند فضای کشور، نیاز به برنامه‌های ویژه‌ای است که مبتنی بر آن ضرورت‌ها و اهداف، سازماندهی فضا را در فضای شهرها نیز رعایت کرد. در مجموع جغرافی دانان سیاسی فضای شهر که یکی از وظایف اصلی آن‌ها سازماندهی و آمایش سیاسی فضا است باید بتوانند فضای شهرها را به گونه‌ای سازماندهی کنند که زمینه به سامان شدن هر چه بهتر آن فراهم شود (قربانی سپهر، ۱۳۹۷: ۱۳۵).

بعد فضایی-سیاسی شهر

اندیشه‌ها و کنش‌های جوامع انسانی در تلفیق با بستر طبیعی منشأ معنادهی و هویت‌سازی برای یک فضا می‌باشد. بنابراین، اکوسیستم جغرافیایی شامل فضای تغییر شکل یافته و یا مسکون شده به وسیله انسان و نهادهای بشری است که جهت‌دهی، میزان و شدت این تغییرات تحت عامل بازیگران و نهادهای تصمیم‌گیر تنظیم، مدیریت و کنترل می‌گردد. از این جهت بررسی تأثیر متقابل نهادها و ساختارهای سیاسی در ابعاد مختلف فضا از جمله موضوعات مهم مورد مطالعه در علوم جغرافیایی می‌باشد. به طور کلی فضا برآیند تعامل بنیادهای زیستی و طبیعی و ساختارهای سیاسی، فرهنگی و محصول قدرت، تصمیم و مدیریت می‌باشد. اثرگذاری این مؤلفه‌ها بر یکدیگر یکی از سرچشمه‌های ظهور تمایزات مکانی را موجب می‌گردد. بنابراین، ویژگی‌های قوه حاکم بر یک فضا یکی از مهمترین عوامل تعیین‌کننده عملکرد و میزان پیشرفت یک فضا می‌باشد. از این رو ابعاد سیاسی یک فضا آنچنان با نظام حکمرانی و قدرت سیاسی یک مکان تلاقی دارند که بر پایه آن می‌توان ادعان نمود که بخش مهمی از سرنوشت یک مکان از این مبدأ سرچشمه می‌گیرد (لشکری تفرشی، ۱۳۹۶: ۵۲).

در نهایت؛ فضای انسانزده جغرافیایی به عنوان محصول کنش‌های ساختارها و نهادها تحت ظهور بازیگران جدید سیاسی به اشکال جدید تحول می‌یابد. به بیان دیگر، مفهوم فضا نمی‌تواند مفهومی جدا از ایدئولوژی یا سیاست در نظر گرفته شود و منبعث از اهداف سیاست و ایدئولوژی می‌باشد (شکویی، ۱۳۸۲: ۲۹۸) که در تولید، تغییر و ساخت یک فضای جغرافیایی از جمله سکونتگاه‌های شهری؛ به ویژه الگوهای حکمروایی شهری یک جامعه فضای واقعی خاص خود را می‌سازد. به بیان دیگر با تغییر مشرب‌های فکری و نهادی به تدریج ابعاد طبیعی و انسانی فضا از جمله شهر دچار تغییر و تحول می‌گردد. در نهایت یکی از بنیادهای فلسفی، تغییرات محیطی در ابعاد مختلف فضا، تغییر، تحول و بازساخت سیاست‌ها و قرارگیری نیروهای جدید در مصادر تصمیم‌گیری و اجرا می‌باشد. در نتیجه؛ با اعمال سلیقه‌ها و تصمیمات نوین، مسیر تغییرات فضایی نیز در مسیر جدیدی قرار می‌گیرد (لشکری تفرشی، ۱۳۹۶: ۵۳).

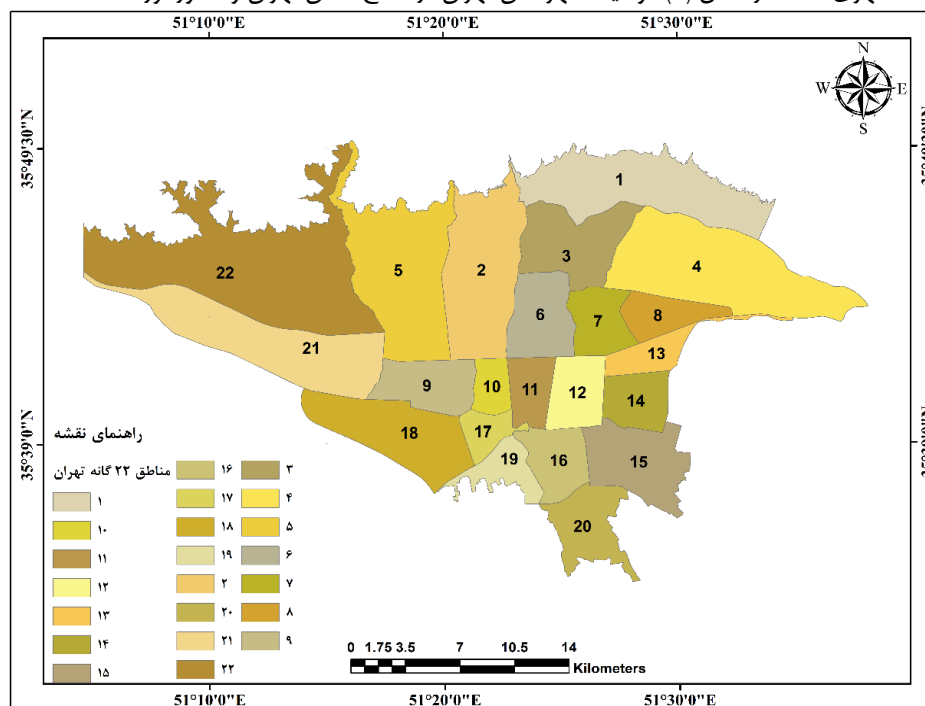
به بیانی دیگر؛ هرگونه کنشی که آگاهانه یا ناآگاهانه با قدرت تلاقی نماید کنشی سیاسی محسوب می‌گردد و از این جهت فضا نیز محصول کنش‌های سیاسی می‌باشد. به ویژه قدرت سیاسی در جوامع دارای نظام حکمرانی متمرکز عامل تعیین‌کننده چگونگی هدایت تغییرات سکونتگاه‌های انسانی به شمار می‌رود. به طور کلی شیوه‌های حاکمیت و اقتدار سیاسی در فضا نمود عینی می‌یابند و قدرت سیاسی می‌تواند در فضایی که اشغال می‌نماید بازنمایی شود (تانکیس، ۱۳۸۸: ۹۲). در این راستا شهر نیز به مثابه یک فضای جغرافیایی همواره با مفهوم "سیاست" به طوری که مرور بر واژه‌شناسی شهر است بیانگر این واقعیت است که تمامی واژه‌هایی که برای بیان شهر بکار گرفته می‌شود به نوعی بر نظم، مدنیت، حاکمیت و برتری یک طبقه یا قشر اجتماعی تأکید دارد. به طور کلی در شهرها به طور طبیعی برخی از افراد نسبت به برخی دیگر از امتیازات و برخوردارگی بیشتری بهره مند بودند و در نتیجه شکل‌گیری سیاست و قدرت یکی از مهمترین عناصر سازنده فرم‌ها و فرایندهای فضای شهری بود (فاستر، ۱۳۶۱: ۹). فضای جغرافیایی، عینی و خنثی نیست بلکه پر از اهمیت برای مردم است و دارای قابلیت و کیفیاتی است که در یک وضعیت ملموس بر انسان اثر می‌گذارد (رلف، ۱۳۹۰: ۱۹). فضا و مکان، روابط اجتماعی و محیط زیست، همگی ابزار اصلی برنامه‌ریزی برای برنامه ریزان و عموم شهروندان است. بحث توجه به فضا و مکان باید در راستای تحقق عدالت اجتماعی به عنوان دست‌یابی به توسعه پایدار شهری مطرح باشد (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳). تحلیل لوفور از فضا در زمینه کاری‌اش بر روی طبیعت، شهر، شهری و زندگی روزمره است. در واقع هدف نهایی لوفور این بود تا نشان دهد فضا اساساً یک امر سیاسی است. لوفور بیان می‌کند که: ((دانش اصیل یا معتبر در باب فضا باید به مسأله تولید آن پردازد)) و ((فضا و زمان به طور اجتناب‌ناپذیری در پیوند با فرایندهای تحت شیوه‌های تولید قرار دارد)) و فضا چیزی جز ثبت و حک زمان در جهان نیست. از دیدگاه او؛ فضا مجموعه‌ای از واقعیت بخشی‌ها، حک کردن همزمان دنیای خارجی در سری‌های زمانی، دوره‌های شهر و دوره‌های جمعیت شهری است (حاتمی نژاد، ۱۳۹۹: ۱۱).

در نتیجه لوفور با در نظر گرفتن هستی اجتماعی فضایی انسان، یک هستی‌شناسی جغرافیایی- فضایی از انسان ارائه می‌دهد: مسأله روابط درون فضا (اعم از روابط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی) شامل همبودگی و همزمانی است. به این معنا که این روابط دارای نظم نسبی یا بی‌نظمی نسبی است. در چنین زمانی به سبب روابط فضای اجتماعی و روابط درون آن تبدیل به مسأله می‌شوند. دقیقه دیالکتیکی درون فضا به این معناست که روابط به نفی یکدیگر می‌پردازند. به طور کلی نفی در دیالکتیک لوفور از مفهوم نفی در دیالکتیک هگلی گرفته شده است و نفی نقطه آغاز دیالکتیک است.

دیالکتیک فضا در نزد لوفور نقطه‌ای است که نیروها درون آن به نفی یکدیگر می‌پردازند تا روال‌های فضایی را از آن خود کنند. به عنوان نتیجه می‌توان گفت که فضای اجتماعی برون داد توالی زنجیره و مجموعه‌ای از عملیات است و نمی‌توان فضا را به درجه یک شئ ساده تنزل داد. در نتیجه لوفور با در نظر گرفتن هستی اجتماعی فضایی انسان، یک هستی‌شناسی جغرافیایی- فضایی از انسان ارائه می‌دهد (حاتمی نژاد، ۱۳۹۹: ۱۶).

منطقه مورد مطالعه

شهر تهران در ۵۱ درجه و ۶ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳۸ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۵۱ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. شهر تهران بین دو وادی کوه و کویر و در دامنه‌های جنوبی رشته کوه البرز گسترش یافته است. از جنوب به کوه‌های ری و بی‌شهریان و دشت‌های هموار شهریار و ورامین و از شمال توسط کوهستان محصور شده است (چکیده طرح جامع تهران، ۱۳۷۷: ۴۶). براساس داده‌های آماری مرکز هواشناسی تهران (۱۴۰۰)، متوسط بارش سالانه تهران حدود ۲۵۰ میلی متر است که به سمت ارتفاعات این میزان افزایش می‌یابد. متوسط دمای تهران در تیر ماه به ۳۰ و در دی به ۳ درجه سلسیوس می‌رسد. بر اساس آخرین اطلاعات سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، جمعیت تهران ۱۳/۲۶۷/۶۳۷ نفر برآورد شده است. و از این تعداد حدود ۸۶۷۹۹۳۶ نفر تنها در شهر تهران تمرکز دارند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). شهر تهران یکی از مهم‌ترین مراکز سیاسی و اقتصادی ایران است. شهر تهران از نظر محدوده قانونی شهر دارای ۲۲ منقه شهری است. در شکل (۱) موقعیت شهرستان تهران در سطح استان تهران و کشور آورده شده است.

شکل ۱. محدوده قانونی شهر تهران به همراه مناطق ۲۲ گانه آن، یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

روش تحقیق

این مقاله ضمن تبیین الگوی مطلوب حکمروایی سیاسی- فضایی شهر تهران، نظریات حکمروایی به عنوان یک پارادایم جامع که حوزه محتوایی آن از پیچیدگی خاصی برخوردار بوده؛ به بررسی رویکردها، ابعاد و ادبیات نظری این موضوع با روش توصیفی پرداخته است. لذا به علت گستره معنایی این مفهوم، نظریات مختلفی از الگوی حکمروایی وجود دارد که در مطالعه و بررسی پژوهش حاضر، آن دسته نظریاتی ارائه شده که با حکمروایی شهری جهت نیل به مدل مفهومی مورد استفاده قرار گرفته است تا در این زمینه، مسیر انجام پژوهش‌های کاربردی و پیمایشی در آینده نیز هموار شود. با در نظر گرفتن این موضوع، تحقیق حاضر به لحاظ هدف بنیادی و از لحاظ روش، توصیفی با رویکرد تحلیلی- مروری می‌باشد. همچنین اطلاعات تحقیق به روش کتابخانه‌ای- اسنادی فراهم آمده است و مولفه‌های تحقیق‌پذیری رهیافت، استخراج گردیده‌اند. بنابراین در این پژوهش با رویکردی توصیفی و کتابخانه‌ای/ اسنادی که دارای ماهیتی کاربردی بوده، به پیگیری هدف تحقیق که تبیین الگوی مطلوب حکمروایی سیاسی- فضایی شهر تهران است، پرداخته شد. روش مورد استفاده نیز به صورت مروری بوده است که از مطالعات، ادبیات تحقیق، نظرات و اطلاعات خود محققان/ نویسندگان مقاله حاضر بهره گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

عناصر درگیر در مدیریت شهری تهران

در ایران، از آنجا که شهرداری‌ها بیشتر از گونه سازمان‌های محلی هستند مدیریت شهری به تنهایی از سوی آن‌ها انجام نمی‌گیرد بلکه سازمان‌های مختلف به واسطه قدرتی که در اختیار دارند در مدیریت آن نقش‌آفرینی می‌کنند. از این‌رو، با توجه به ارتباطات و تأثیرهایی که سازمان‌های کشوری و استانی بر مدیریت شهری اعمال می‌کنند، می‌توان برای مدیریت شهری در ایران سه سطح (ملی، منطقه‌ای و محلی) قائل شد که در شکل زیر ترسیم شده است.

الف) سطح کلان مدیریت شهری

در این سطح، وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و دستگاه‌هایی قرار می‌گیرند که حیطة اختیار و عمل آن‌ها کل کشور است و توانایی تصمیم‌گیری برای مدیریت شهری را دارند. مهم‌ترین این نهادها عبارتند از:

❖ وزارت کشور

وزارت کشور متولی اصلی مدیریت شهری و شهرداری‌ها در ایران است به گونه‌ای که:

- انتخاب شهرداران در شهرهای با جمعیت بیش از دویست هزار نفر با وزیر کشور است،
- موافقت با کلیه تغییرات سازمانی شهرداری‌ها، بررسی و تصویب طرح‌های عمرانی و تصویب طرح‌های هادی و جامع شهری نیز با این وزارت خانه است.

طبق شرح وظایفی که سازمان امور اداری و استخدامی کشور ترسیم کرده، وظیفه وزارت کشور در برابر شهرداری‌ها بدین شرح است:

۱. نظارت و راهنمایی شهرداری‌ها در انجام وظایف محوله و تأمین مایحتاج عمومی،
  ۲. نظارت بر حسن اجرای کلیه قوانین، آیین‌نامه‌ها و مقررات مربوط به شهرداری‌ها،
  ۳. نظارت بر حسن اجرای قانون نوسازی و عمران شهری،
  ۴. تعیین نیازمندی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه‌ای و محلی و تشخیص اولویت آن‌ها در محدوده برنامه‌ریزی کشور.
- بر اساس مواد ۱، ۲، ۴، ۵۴، ۷۷، ۸۴، ۹۹ قانون شهرداری‌ها، ماده ۲ قانون تشکیلات شوراهای اسلامی، مواد ۵۲، ۵۸، ۱۶۲ اصلاحی قانون شهرداری، بند ب ماده ۴۴ آیین‌نامه مالی شهرداری‌ها و مواد ۳، ۱۵، ۱۶ قانون نوسازی و عمران شهری، وزارت کشور، نظارت خود را بر مدیریت شهری اعمال می‌کند.

در این وزارتخانه، معاونت هماهنگی امور عمرانی، متشکل از اداره کل امور شوراهای اسلامی شهر و شهرداری‌ها، دفتر فنی، دفتر مطالعات و هماهنگی امور ایمنی و بازسازی، دفتر برنامه‌ریزی عمرانی و دبیرخانه شورای عالی هماهنگی ترافیک شهرهای کشور، عهده‌دار انجام وظایف وزارت کشور در رابطه با شهرداری‌ها هستند. وظیفه شناخت شهر و تأسیس شهرداری، از دیگر تأثیرات وزارت شهری است (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۴).

❖ وزارت مسکن و شهرسازی

وزارت مسکن و شهرسازی بیشتر به شهرسازی و تأمین مسکن می‌پردازد (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۶). رابطه وزارت مسکن و شهرسازی با شهرداری‌ها را می‌توان در چهار محور بررسی و ارزیابی کرد^۱:

الف) ارتباط نظارتی و کنترل کننده؛

وزارت مسکن و شهرسازی به‌طور قانونی موظف به نظارت بر حسن اجرای برنامه‌های مصوب توسعه شهری و نیز سایر مقررات و ضوابط شهرسازی مصوب شورای عالی شهرسازی توسط شهرداری‌های مربوط از طریق معاونت شهرسازی است. شهرداری‌ها موظف به اجرای این مصوبه‌ها و همکاری با وزارت مسکن و شهرسازی و واحدهای تابعه آن هستند.

ب) اجرای پروژه‌های عمرانی دولتی با اعتبارات ملی در شهرها؛

این وزارتخانه موظف به تهیه، اجرا و نظارت بر پروژه‌های عمرانی با اعتبارات ملی بزرگ اعم از طرح‌های خانه‌سازی و ساختمان‌های دولتی در محدوده شهرها است. انجام وظیفه یاد شده بر عهده سازمان ملی زمین و مسکن و سازمان‌های مسکن و شهرسازی استان‌ها است. این سازمان در اغلب موارد برای انتخاب، ارزیابی، مکان‌یابی و اجرای پروژه‌ها هیچ‌گونه تماسی با شهرداری‌ها نداشته و یا در حد یک سازنده معمولی ارتباط برقرار می‌کند.

ج) تهیه و اجرای طرح‌های آماده‌سازی زمین؛

وزارتخانه یاد شده، با هدف افزایش امکانات و زمینه‌های عملی مداخله در توسعه با برنامه شهرها، اقدام به آماده‌سازی انبوه زمین در محدوده شهرها و واگذاری آن به متقاضیان کرده است.

د) تهیه، تصویب و ابلاغ معیارها، ضوابط و آیین‌نامه‌های شهرسازی؛

این وزارتخانه همچنین وظیفه تهیه و تصویب معیارها، ضوابط و آیین‌نامه‌های شهرسازی و ابلاغ آن‌ها به نهادهای ذیربط از جمله شهرداری‌ها و نظارت بر حسن اجرای آن‌ها را بر عهده دارد (محمدیان، ۱۳۸۸: ۳۴).

❖ شورای عالی شهرسازی و معماری

¹ <http://urbanmanagement.blogfa.com>

شورای عالی شهرسازی و معماری ایران به عنوان عالی‌ترین مرجع سیاست‌گذاری و تصویب‌کننده خطوط کلان توسعه شهری و شهرسازی کشور بر اساس قانون مصوب سال ۱۳۵۲ تأسیس شد که وظایف اصلی آن به شرح زیر تعیین شده است^۱:

- بررسی پیشنهادهای لازم در مورد سیاست کلی شهرسازی برای طرح در هیأت وزیران؛
- اظهار نظر نسبت به پیشنهادهای و لایحه‌های شهرسازی و مقررات مربوط به طرح‌های جامع شهری؛
- بررسی و تصویب نهایی طرح‌های جامع شهری و تغییرات آن‌ها خارج از نقشه‌های طرح تفصیلی؛
- تصویب معیارها و ضوابط و آیین‌نامه‌های شهرسازی،

بر اساس ماده ۷ این قانون، شهرداری‌ها مکلف به اجرای مصوبه‌های شورای عالی شهرسازی و معماری ایران طبق شرح وظایف فوق هستند (محمدیان، ۱۳۸۸: ۳۵).

❖ سازمان شهرداری‌ها کشور

پس از انحلال اتحادیه شهرداری‌ها در سال ۱۳۵۹، ضرورت ایجاد یک سازمان هماهنگ‌کننده و مدافع شهرداری‌ها و خدمت‌رسانی به آنها موجب شده تا هیأت وزیران در جلسه مورخه ۱۳۶۵/۵/۸ بنا به پیشنهاد شماره ۲۷۴۴۵ مورخه ۶۴/۱۱/۳۰ وزارت کشور در اجرای ماده ۶۲ قانون شهرداری‌ها موافقت کردند که سازمان شهرداری‌های کشور به صورت سازمان مستقل و وابسته به وزارت کشور تأسیس شود (منصور، ۱۳۸۲: ۳۱۱). این سازمان در سال ۱۳۸۱ تأسیس شد. قبل از آن وظایف این سازمان بر اساس تفویض اختیار وزیر کشور بر عهده معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارتخانه یاد شده بود. هدف‌های اصلی این سازمان عبارتند از:

- انجام اقدام‌های اصولی و اساسی برای بهبود وضع شهرداری‌های کشور و سازمان‌های وابسته به آن‌ها از طریق آموزش و بهبود مدیریت، راهنمایی و ایجاد هماهنگی در زمینه‌های مختلف اداری و مالی و توجه هر چه بیشتر و بهتر به منظور رسیدن به حداکثر کارایی و اثربخشی؛
- ایجاد هماهنگی فی‌مابین شهرداری‌های کشور و فراهم کردن زمینه‌های هماهنگی شهرداری‌ها با کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی، مؤسسه‌های عمومی و خصوصی، شوراهای اسلامی و نیز سازمان‌های مشابه بین‌المللی؛
- انجام مطالعات و تحقیقات در کلیه امور مربوطه؛
- اعمال نظارت‌ها و کنترل‌های محول شده به وزارت کشور در خصوص حسن اجرای وظایف شهرداری‌ها؛
- اهتمام در تحقق خودکفایی نسبی شهرداری‌ها (همان، ۳۵).

(ب) سطح منطقه‌ای مدیریت شهری

با توجه به تقسیم‌بندی استانی کشور، مدیریت شهری در این سطح نیز قابل بررسی است. در سطح منطقه‌ای یا استانی، سازمان مستقل مدیریت شهری وجود ندارد. بلکه سازمان‌های موجود، شعبه‌های استانی وزارتخانه‌ها و سازمان‌های کشوری محسوب می‌شوند که حیطه اختیار آنها استانی است و بر مدیریت شهری در آن سطح، تأثیر می‌گذارند. البته در سطح استانی سازمان همیاری شهرداری‌های استان وجود دارد که بیشتر، در زمینه مسائل مالی فعالیت می‌کند. اما مهم‌ترین سازمان مؤثر بر مدیریت شهری در سطح منطقه‌ای، استانداری است (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۷).

❖ استانداری

استاندار، بالاترین مقام اداری مؤثر بر مدیریت شهری در سطح استان است. وی در حوزه مأموریت خود مسئول اجرای سیاست عمومی و نماینده اول دولت است و بر کلیه ادارات و مؤسسات دولتی محل (غیر از محاکم دادگستری و ریاست عالی) حق نظارت دارد (قهاری، ۱۳۶۴: ۱۹۱). انتخاب شهرداران شهرهایی با جمعیت کمتر از دویست هزار نفر (به پیشنهاد شورای شهر و حکم) استاندار است. استانداری مسائل مربوط به مدیریت شهری را بیشتر، از طریق معاونت امور عمرانی (دفتر فنی و دفتر امور شهری و روستایی) پیگیری می‌کند. این معاونت نقش رابط میان وزارت کشور با شهرداری‌ها را به عهده دارد (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۸-۶۷).

❖ سازمان مسکن و شهرسازی استان

عمده وظایف و روابط سازمان مسکن و شهرسازی استان با سیستم مدیریت شهری و شهرداری‌ها در حوزه برنامه‌ریزی شهری قرار داشته و شامل محورهای عمده زیر است (محمدیان، ۱۳۸۸: ۳۶):

- پیشنهاد تهیه طرح توسعه شهری؛
- نظارت بر روند تهیه و تصویب طرح؛

^۱ ماده ۲ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران (مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۲)

- نظارت بر حسن اجرای طرح مصوب توسط شهرداری‌ها؛
- اجرای پروژه‌های عمرانی دولتی با اعتبارات ملی و استانی در شهرها؛
- تهیه و اجرای طرح‌های آماده‌سازی زمین.

❖ شورای شهرسازی استان و کمیسیون ماده ۵

شورای شهرسازی استان به عنوان شعبه استانی شورای عالی شهرسازی، وظایف منطقه‌ای این شورا و همچنین اختیار تصویب طرح‌های هادی و جامع شهرهای با جمعیت کمتر از ۲۰۰ هزار نفر را به عهده دارد. کمیسیون ماده ۵ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران نیز وظیفه بررسی و تصویب طرح‌های تفصیلی و نیز اعمال تغییرات پیشنهادی در طرح‌های تفصیلی مشروط به عدم مغایرت اساسی با طرح جامع را به عهده دارد. شایان ذکر است که شهرداری در هیچ یک از این دو نهاد تصمیم‌گیرنده، عضویت رسمی نداشته و فقط به عنوان عضو ناظر، امکان حضور در جلسات را دارد (محمدیان، ۱۳۸۸: ۳۶).

در میان عناصر مؤثر بر مدیریت شهری در سطح منطقه‌ای، باید شورای تأمین استان و شوراهایی مانند شورای ترافیک، کمیسیون نظارت (ماده ۴۸ قانون نظام صنعتی)، کمیسیون ماده ۲ و کمیسیون رسیدگی به ساخت و سازهای بی‌رویه شهری را نام برد (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۸).

ج) سطح محلی مدیریت شهری

سطح محلی امور شهری در گذشته به‌طور واحد و تحت تسلط حاکم شهر انجام می‌گرفت حال آنکه اکنون مدیریت شهر به صورت بخشی صورت می‌گیرد و به جز شهرداری که عمده‌ترین نقش را در مدیریت شهری بر عهده دارد، سازمان‌ها و گروه‌های دیگر اعم از رسمی و غیر رسمی نیز سهیم‌اند. عناصر رسمی تصمیم‌گیری مدیریت شهری در شهرها به میزان زیادی یکسان هستند. این عناصر عبارتند از:

❖ شورای اسلامی شهر

طبق قانون اساسی و قانون شوراهای اسلامی، نقش اصلی در مدیریت شهری بر عهده شوراهای اسلامی شهر است، که نمایندگان از طرف مردم انتخاب شده‌اند. تعیین شهردار وظیفه شورا است. همه برنامه‌ها و تصمیم‌های شهرداری باید با هماهنگی و نظارت شوراها انجام پذیرد. طبق قانون شوراهای اسلامی، شورای شهر به منظور پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و دیگر امور رفاهی با همکاری مردم و نظارت بر امور شهر تشکیل می‌شود. مدت فعالیت اعضای شوراها چهار سال است و تعداد اعضا برحسب جمعیت شهر متغیر است (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۹).

شوراهای شهری مدافع برقراری اعتدال در شرایط زیست شهری هستند. آنان، برگزیده اقشار مختلف شهر هستند که باید به نیکبختی مردم، رفع نیازمندی‌های آنان و گسترش زمینه‌های رشد و تعالی شهر بیندیشند (شیعه، ۱۳۸۲: ۴۷).

❖ شهرداری

این سازمان در سطح محلی از عناصر اصلی تصمیم‌گیری به‌شمار می‌رود و مهم‌ترین نقش را در مدیریت شهری (در سطح فضای شهر) بر عهده دارد. در سال‌های اخیر، بسیاری از تصمیم‌هایی که مراجع مختلف درباره شهر گرفته‌اند، ارتباط مستقیم با خواسته‌ها و تصمیمات شهرداری داشته است. البته میزان این تأثیرگذاری بر حسب شرایط و قدرت شهرداران متفاوت است (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۹). همچنین قدرت اختیارات شهردار در تصمیمات شهری از کشوری به کشوری دیگر متفاوت است و مبتنی بر حوزه اختیارات، کنشگری می‌کند.

در واقع، شهرداری سازمانی غیردولتی است که برای برآورده کردن نیازهای مشترک شهروندان در سطح شهر، از طرف آنان و مطابق با قانون تأسیس می‌شود و در محدوده فعالیت خود استقلال سازمانی دارد (رازانی، ۱۳۸۷: ۱۷). گفتنی است بر اساس فصل ۶ قانون شهرداری مصوب ۱۱ تیرماه ۱۳۳۴، شهرداری‌های کشور در یک تقسیم‌بندی کلی وظایف چهارگانه عمرانی، خدماتی، نظارتی و رفاه اجتماعی شهروندان شهرها را بر عهده دارند (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۳۷).

❖ فرمانداری

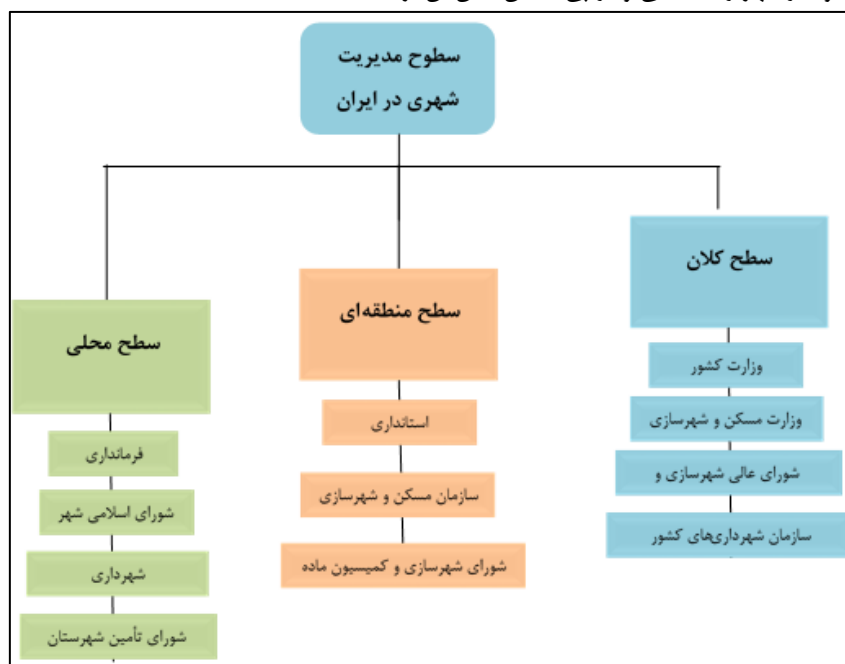
فرمانداری به سبب نظارت عالی‌ای که بر کلیه امور شهرستان دارد، از عناصر مهم در تصمیم‌گیری و هدایت مدیریت شهری به‌شمار می‌آید. در حال حاضر، وابستگی زیاد شهرداری‌ها به وزارت کشور این وابستگی را تقویت می‌کند.

❖ شورای تأمین شهرستان

مسائل امنیتی و انتظامی، نقش شورای تأمین شهرستان را که به ریاست فرماندار و عضویت رؤسای نهادهای انتظامی و امنیتی تشکیل می‌شود، مشخص می‌کند. وظیفه این شورا سیاستگذاری و کنترل امور امنیتی شهرستان است.

بنابراین، در مدیریت شهرهای ایران تنها شهرداری‌ها و شوراهای تصمیم‌گیران نهایی نبوده و نیستند. بلکه سازمان‌های دیگر در فضای شهر به کنشگری می‌پردازند که سلسله مراتب آن به ترتیب تشریح شد. از این‌رو، تا زمانی که مدیریت شهری این راه را ادامه می‌دهد، نباید شاهد آن باشیم که مدیریت شهری در سطح محلی بتواند وظایفش را به خوبی انجام دهد. بر این اساس، باید به مدیران شهری قدرت و حوزه اختیارات

بیشتری در مدیریت فضای شهرها داده شود و سایر سازمان‌ها در امور مربوط به آن‌ها دخالت نکنند تا شهرداری و شوراهای بتوانند به خوبی مسائل و مشکلات موجود در شهر را شناسایی و در پی سامان دادن آن برآیند.

شکل ۲. سلسله مراتب مدیریت شهری در ایران (منبع: محمدیان، ۱۳۸۸: ۳۳)

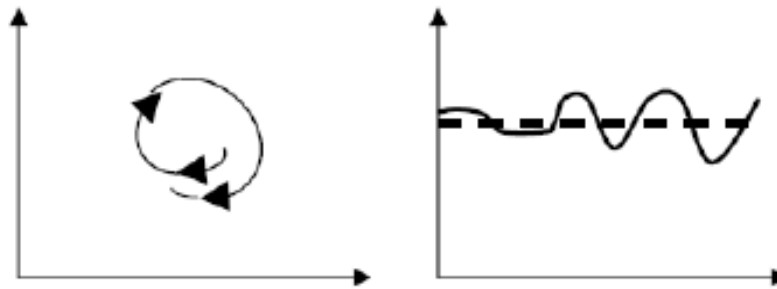
سابقه دولت محلی در تهران

برای دستیابی به توسعه پایدار توجه به مقتضیات محلی، تمرکززدایی، شراکت بخش مدنی، حکمروایی مطلوب، کوچک‌سازی ساختارهای حاکمیتی الزامات غیرقابل انکاراند. گسترش مدیریت محلی واقعیتی انکارناپذیر در عصر جهانی شدن است و دولت‌ها ملزم از به رسمیت شناختن و ایجاد آن در سطوح ناحیه‌ای و منطقه‌ای برای جلب مشارکت مردم هستند. برای دستیابی به این منظور و برای اداره کشور و جلوگیری از فرسایش هویت‌های انسانی و سرمایه‌های اجتماعی و معنوی کشور نهادینه کردن و تقویت دولت‌های محلی راهبردی کلیدی در توسعه پایدار است؛ که زمینه این نقش‌آفرینی در فصل هفتم قانون اساسی به‌ویژه در اصل صدم به تقسیم کار ملی و محلی در کشور اشاره دارد. در راستای همین باور بود، که دولت با تشکیل کمیسیون خاص تهران و کلان‌شهرها در پی حل چالش‌های مدیریت محلی گام برداشت (دبیرخانه مجمع مشورتی کلان‌شهرها و مراکز استان‌ها، ۱۳۹۳: ۵۸). حرکت ایران به سمت تمرکززدایی از حکومت مرکزی، و واگذاری بخشی از اختیارات به سازمان‌های غیردولتی از ملزوماتی است، که امروزه جامعه ایران به آن نیاز داشته. در خصوص کاهش تصدی‌گری دولت و تشکیل دولت‌های محلی در سطح شهرها به‌ویژه در شهر تهران توجه جدی نشده و سیاست‌گذاری مشخصی انجام نشده، که دولت‌های محلی به عنوان اساس کاهش تصدی‌گری دولت در سطح شهرها به چه لوازمی برای رشد، تکامل، و قدرت‌یابی نیاز دارند، تا بتوانند جای خالی دولت را در بخش‌های واگذار شده و یا قابل واگذاری پر کنند (قیصری، ۱۳۹۰: ۳-۵). مشکلات فراوانی که امروزه شهر تهران با آن مواجه بوده، نیازمند آن است، که در خصوص این شهر با دیدی علمی‌تر در سطوح اختیارات شورای اسلامی شهر و مدیریت شهری (شهرداری) سیاست‌گذاری شود. امروزه دیدگاه حرفه‌ای و علمی در خصوص مدیریت شهری تهران نیازمند شکل‌گیری دولت محلی در سطح شهر است. با توجه به دیدگاه‌های پژوهشگران و محققان شکل‌گیری دولت محلی به گونه‌ای مطلوب و مؤثر در شهر تهران نیازمند بررسی چالش‌های نظام شورایی و افزایش اختیارات آن است.

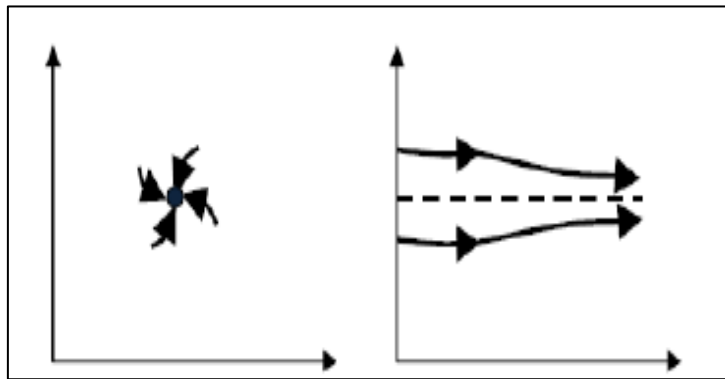
ساختار بسیط و ارتباط دولت محلی با عدم تعادل فضایی - سیاسی شهر تهران

تمرکزگرایی گونه‌ای از سازمان دهی سیاسی - اداری به حساب می‌آید که در آن تصمیم‌ها در زمینه کلیه امور عمومی (محلی و ملی) به وسیله مرکز سیاسی گرفته و اجرا می‌شود (حافظ نیا و کاویانی راد، ۱۳۸۳: ۳۲). در ساختار سیاسی متمرکز که تأکید بر تقویت رکن‌های حکومت و گسترش آن در همه سطوح‌های فضای - ساختی است، دولت مرکزی صلاحیت و اختیار وضع قوانین، مقررات، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها را دارد و سیاست‌ها و اوامر آن برای کارکنان و سازمان‌های محلی باید اجرا بشود. در ساختار موجود، قوانین پس از تصویب در مجلس، در تمام سطوح کشور به صورت یکسان نسبت به همه مردم به مرحله عمل می‌رسد و اجراکنندگان قوانین از خود حقی مبنی بر تغییر یا تجاوز در آن را ندارند و متعهد به اجرای آن به صورت یکسان در تمام کشور هستند. در نتیجه از آنجایی که قانون‌گذاری در ساختار متمرکز از سوی

مقامات مرکزی و اصلی در ارتباط با امور محلی صورت می‌گیرد، با شرایط منطقه‌ای و واقعیت‌های جغرافیایی یعنی محلی انطباق لازم را ندارد (حافظ نیا و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵). در الگوی متمرکز و ساختار بسیط؛ در چارچوب تغییر و تحول در ساختار سرزمینی که مدیریت فضایی در بستر ساز و کارهای آن تشکیل می‌شود. با توجه به این که در سیستم‌های انقباضی عمل می‌کنند، درون داد و برون داد سیستم و همچنین ارتباط سیستم با دیگر سیستم‌های سیاسی کاهش پیدا می‌کند، معمولاً سیستم در یک عملکرد انقباضی به سوی عدم تعادل حرکت می‌کند و این نبود تعادل سیستم را به سمت مرگ و میراثی حرکت می‌دهد، در مقابل و بر عکس این موضوع؛ در سیستم‌های انبساطی، روند و عملکرد به سمت تعادل پیش می‌رود و این موضوع انبساط پایداری و ثبات و تعادل سیاسی - اقتصادی - فرهنگی و فضایی سیستم را ضمانت می‌کند (همان، ۱۳۹۲: ۱۶).

شکل ۳. سیستم انبساطی و پایداری (حافظ نیا و همکاران، ۱۳۹۲: به نقل از لون، ۲۰۰۰: ۷۱)

شکل ۴. سیستم انقباضی و میرایی (حافظ نیا و همکاران، ۱۳۹۲: به نقل از لون، ۲۰۰۰: ۷۱)

در الگوی بسیط و تک ساخت، مشارکت مردمی در سطح بسیار پایینی قرار دارد. به همین دلیل ارتباط متقابل و انتظار از یکدیگر در سطوح بزرگی برای مشارکت سیاسی به وجود می‌آورد که این مسئله عملکرد شهروندان را سازمان‌ها و نهادهای جامعه در سطوح مشارکت سیاسی تحت تاثیر فرار می‌دهد (Andrain & Apter, 2001: 20-2؛ به نقل از ولیقلی زاده، ۱۳۹۵: ۱۴۴).

تمرکزگرایی و ساختار بسیط باعث می‌شود که مسئولیت‌پذیری و قدرت تصمیم‌گیری در سطح‌های پایین‌تر فضایی کاهش پیدا کند و مدیرها در سطح محلی، حتی در محدوده اختیارات قانونی خود دارای قدرت تصمیم‌گیری نباشد (پاپلی یزدی، ۱۳۷۲: ۳۳).

در نهایت این الگو؛ متمرکز شدن قدرت و واگذار نکردن اختیارات به سطح‌های پایین‌تر باعث عدم شناخت درست و انتظارات در تناسب با ظرفیت‌های محیطی و در نتیجه شکل‌گیری نابرابری فضایی می‌شود. این نابرابری فضایی را می‌توان در نبود تعادل در حوزه دولتی، عمومی، خصوصی به دلیل گستردگی بسیار زیاد دولت با در اختیار داشتن امور و در حاشیه قرار داشتن توانایی‌های مردمی و سطوح محلی و نبود تعادل‌های بخش‌های مختلف برای مثال عدم تعادل اجتماعی برای نمونه نقاط مختلف شهری و نبود تعادل جغرافیایی و جمعیتی در سطح شهر، نبود تعادل توسعه در ابعاد مختلف فرهنگی، اقتصادی و سیاسی در سطح شهر و نبود تعادل در جغرافیای توسعه برای مثال نبود تعادل بین جمعیت و منابع در شهر، فرصت‌های دسترسی، فضاهای دارای ظرفیت و فضاهای رها شده مشاهده نمود (حافظ نیا و قالیباف، ۱۳۸۰: ۴۹؛ به نقل از: ولیقلی زاده، ۱۳۹۵: ۱۴۴).

از دیگر ویژگی‌های الگوی بسیط و متمرکز به وجود آمدن الگوی مرکز پیرامون است که الگویی است که از نوع روابط سلطه به حساب می‌آید که و ساختار قطبی آن عدم تعادل فضایی - سرزمینی است که در سطح شهر می‌توان آن را مشاهده نمود و این موضوع امکان افزایش روند را دارد که سبب می‌شود که شکاف‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی گسترده‌ای در سطح شهر ایجاد شود. در نهایت؛ در کشور ایران به دلیل برقراری ساختار بسیط و متمرکز شاخص‌های تلفیقی توسعه‌یافتگی اقتصادی، فرهنگی و سیاسی بیان می‌کند که کشور در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی در چارچوب الگوی فضایی - سیاسی متمرکز و بسیط است. این الگو در سطح شهر تهران نیز به صورت ملموس وجود دارد.

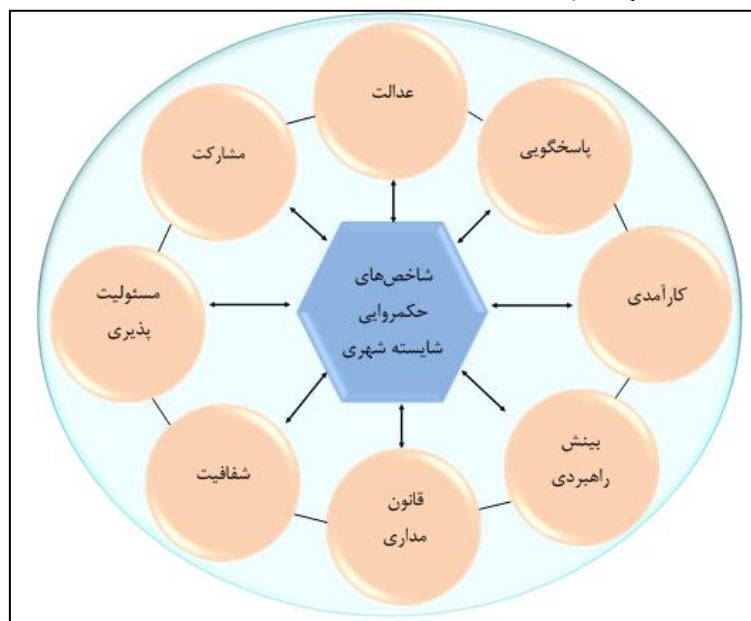
این نابرابری از نظر سلسله مراتبی ساختار سیاسی- اداری در تمام سطوح شهری دیده می‌شود. این امر سبب گسترش حفره‌ها یا سیاه‌چاله‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی می‌شود که در نهایت سبب گسترش نابرابری فضایی سطوح شهری می‌شود. به هر روی می‌توان سیستم بسیط در ساختار شهر تهران را دلیلی بر نابرابری فضایی- سیاسی دانست و در صورتی می‌توان عدم تعادل توسعه در سطح فضایی- سیاسی را در شهر فراهم آورد که الگوی اصلی که همان ساختار بسیط و بالا به پایین می‌باشد را اصلاح نمود که در ساختار اصلی اصلاح صورت گیرد و دیدی از پایین به بالا در زیست شهری داشت.

شکل ۵. مدل نابرابری فضایی- سیاسی شهر تهران

الگوی مطلوب حکمروایی شایسته شهر تهران

تهران به عنوان شهری که عوامل رشد و توسعه فضایی را طی مدت کمتر از ۲۰۰ سال پشت سر گذاشته در بستر جغرافیای خود مشکلات و مسائل عدیده‌ای همچون افزایش آلودگی زیست محیطی، کاهش توان اکولوژیکی، افزایش بار وارده بر محیط زیست و از همه مهم تر ناتوانی مدیریت شهری در تأمین و اداره امور شهر مواجه شده است که همگی مؤید ناپایدارتر شدن فضای شهر تهران است. بر این بنیاد، مناسب‌ترین الگو در جهت حکمروایی شایسته در ابعاد فضایی- سیاسی شهر تهران، با توجه پرجمعیت بودن شهر تهران و وجود مناطق ۲۲ گانه شهری؛ الگویی بر مبنای شاخص‌های حکمروایی شایسته شهری بر پایه مشارکت محوری و عدالت محوری است که سایر شاخص‌های شش‌گانه حکمروایی شایسته شهری چون قانون‌مداری، مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی، شفافیت، اثربخشی و کارایی، جهت گیری توافقی، بینش راهبردی را ایجاد خواهد کرد.

شکل ۶. چرخه شاخص‌های حکمروایی شایسته کلان‌شهر تهران (ترسیم: نویسندگان، ۱۴۰۲)

این الگو بر مبنای ایجاد پایگاه‌های شهروندی در سطوح محلات مناطق ۲۲ گانه شهر تهران است که بر اساس ایجاد هر محله یک پایگاه شهروندی در جهت اعلام نیازهای شهروندان در هر محله و عدالت فضایی گام بزرگی ایجاد خواهد شد. به عبارتی تمامی شاخص‌های حکمروایی شایسته با یکدیگر در پیوند بوده و به صورت سیستماتیک با یکدیگر باید در فضای شهر تهران عمل کنند تا بتوانند یک الگوی مناسب برای این کلان‌شهر باشد تا بتواند فضای شهر را مدیریت کند. بدین ترتیب حکمروایی ضعیف منجر به ناکارآمدی اداره کلان‌شهر تهران، ناامنی، تبعیض، فقر، بی‌عدالتی در دسترسی به خدمات و امکانات می‌گردد و در صورت برقراری حکمروایی شایسته شهری نیز می‌توان به نتایج آن یعنی رشد اقتصادی، پایداری، افزایش امنیت، حفظ محیط‌زیست و مشروعیت اجتماعی و سیاسی در فضای شهر تهران نیز امیدوار بود. لذا به جهت آنکه کلان‌شهر تهران به عنوان پایتخت کشور رشد ۳۰۰ درصدی جمعیت را شاهد بوده و جمعیت زیادی در آن سکونت دارد به همان میزان خواسته‌ها و نیازهای آنان از مدیریت شهری متنوع و زیاد بوده است. زیرا این شهر مشکلاتی مانند آلودگی محیط زیست، ترافیک، فقر، حاشیه نشینی، مشکلات زیرساختی و معضلات دیگر دارد که نشان می‌دهد شهر تهران به بن بست رسیده است و ادامه این روند، چیزی جز تنزل شدید کیفیت زندگی در محیط‌های شهری را در بر نخواهد داشت. برای خارج شدن از این بن بست می‌بایست به حکمروایی شایسته شهری برسیم و الگوی جدید باید از دخالت مستقیم دولت مرکزی در تصمیم‌گیری‌ها، اداره و اجرای امور مربوط به زندگی روزمره شهروندان تهران بکاهد. باید نهادهای دموکراتیک لازم ایجاد شود و اجازه دهیم که همه در اداره شایسته شهر سهیم باشند. در واقع حاکمیت شایسته در پی فراهم آوردن محیطی است که در آن شهروندان، امکان توافق و برقراری انواع روابط فضایی (اقتصادی، سیاسی و فرهنگی) را به طور آزادانه داشته باشند، بدون آنکه حقوق یکدیگر را نقض کنند.

بر این پایه، به منظور برون رفت از تنگنای پیش آمده و گذر از نظام متمرکز به نظام غیرمتمرکز، امروزه ایجاد تحول در نظام مدیریت شهری تهران با توجه به مدیریت به صورت حکمروایی شهری، به مفهوم مشارکت توأمان مردم، نهادهای محلی، سازمان‌های دولتی و غیردولتی (بازیگران اصلی توسعه شهرها) یک ضرورت است.

به هر روی بر پایه حکمروایی شایسته، شهروندان تهران در فضای اجتماعی با در اختیار داشتن استقلال (قدرت تصمیم‌گیری)، آزادی (نبودن مانع در تصمیم‌گیری) و منابع (وجود امکانات حداقلی) می‌توانند در فضای شهر تأثیرگذار باشند و زمینه پویای شهر را فراهم آورند و این امر از سوی مدیریت محلی می‌تواند روابط بین انسانی را بر پایه همکاری، مشارکت، برابری و عدالت را در فضای شهری تهران برقرار نماید.

(۱) مشارکت: مشارکت بین مسئولان شهری و شهروندان شهر یکی از ارکان مهم و جدایی‌ناپذیر حکمروایی شایسته شهری است. لذا به هر میزان این مشارکت و همکاری میان این دو عنصر در فضای شهر تهران بیشتر باشد به همان میزان شاهد توسعه پایدار این شهر خواهیم بود. اما در تحقق این امر می‌طلبید مدیریت شهری با خطمشی مناسب شرایط جلب مشارکت شهروندان در طرح‌های شهری را فراهم آورد و همچنین شرایطی فراهم سازد تا شهروندان بتوانند در طرح‌های شهری سرمایه‌گذاری نمایند. از این رو، می‌طلبید برای آینده این کلان‌شهر برنامه‌هایی طراحی شود که مرتبط با نیاز محلات شهری باشد و زمینه مشارکت محلی در راستای ساخت شهری فراهم شود که این رویکرد پایین به بالا در توسعه کلان‌شهر تهران است.

(۲) عدالت: از حقوق مهم شهروندان تهرانی در فضای شهر ایجاد عدالت در فضای شهر است. به طوریکه در فضای شهر برابری دسترسی به خدمات و امکانات وجود داشته باشد و به نوعی توزیع فضایی خدمات و امکانات به گونه‌ای باشد که تمام فضای شهر را دربرگیرد نه محدوده‌ای خاص. از این رو با توجه به رویکرد عدالت فضایی در کلان‌شهر تهران می‌توان شهری برابر برای شهروندان ایجاد نمود که همه مردم دسترسی آسان به منابع و امکانات داشته باشد که بتواند نیاز عمومی را پاسخگو باشد و زمینه رضایتمندی عمومی را فراهم آورد که این نیازمند خط مشی درست در سیاست‌گذاری‌های مدیریت شهری را با توجه به آینده این شهر می‌طلبید.

(۳) مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی: مدیران شهری در راستای اثرگذاری‌ها و اجرای قانون در فضای شهر تهران باید مسئولیت‌پذیر باشند به گونه‌ای که اگر شهروندان اعلام نارضایتی نسبت به جریان‌های شهری داشتند، مدیران شهر مسئولیت کم‌کاری خود را بپذیرند و در راستای مدیریت بهینه آن، اقدام کنند. لذا باید مدیریت شهری تهران از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات چارچوبی را فراهم کنند تا بتوانند انتقادات و شکایات شهروندان را نسبت به فعالیت‌های مدیریت شهری دریافت کنند تا نظارت‌های شهری در فضای اجتماعی شهر بیشتر شود.

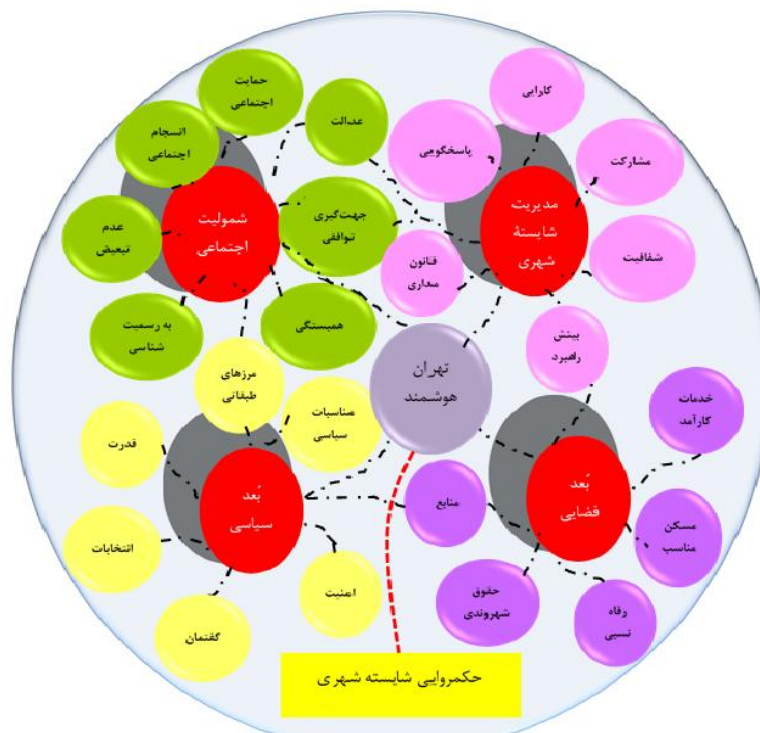
(۴) شفافیت: از آن جهت که در جهان کنونی لابی‌های بسیاری در فضای شهر تهران به نفع سرمایه‌داران صورت می‌پذیرد و روز به روز سرمایه‌داران را به سود بیشتری می‌رساند. بر این پایه، یکی از وظایف اصلی مدیریت سیاسی شهر تهران به عنوان رکن اصلی مدیریت شهر و اینکه بر تمام مناسبات شکل گرفته در فضای شهر آگاهی دارد، باید به طور شفاف گزارش‌های رسیده را به شهروندان ارائه دهد و به طور شفاف شهروندان را در جریان این گونه مناسبات شکل گرفته در فضای شهر بگذارد که زمینه‌ای برای آگاهی‌بخشی شهروندان می‌شود و اطمینان بیشتر شهروندان را به نمایندگان خود در شهر، فراهم می‌سازد.

۵) کارآمدی: امروزه مدیریت شهری تهران برای آن که بتواند در حوزه شهر، کارآمد باشد نیازمند بهره‌گیری از مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی شهری است. از سوی دیگر نیاز است که مدیریت شهری، از شهروندان و نخبگان شهری در راستای کارآمدی برنامه و سیاست‌های شهری بهره‌گیرند. زیرا، یکی از عناصر مهم حکمروایی شایسته شهری، اثربخشی و کارایی سیستم‌های برنامه‌ریزی شهری است که این کار با بهره‌گیری از شهروندان و نخبگان شهری ممکن می‌شود. نکته مهم اینکه کارآمدی کمک شایان توجهی به پایداری منابع کلان‌شهر تهران می‌کند که برای آینده این شهر نیاز مبرم است.

۶) بینش راهبردی: فقدان اندیشه و بینش راهبردی بزرگترین آسیب در مسیر آینده شهری است. از این رو کلان‌شهر تهران به واسطه جایگاهی که در کشور به عنوان پایتخت دارد نیاز است مبتنی بر بینش راهبردی این کلان‌شهر اداره شود. زیرا تهدیدها و بحران‌ها شهری به حداقل خواهد رسید و پایداری شهری را برای کلان‌شهر تهران به همراه خواهد داشت. لذا مبتنی بر بینش راهبردی می‌توان به آن پی برد که برای آینده شهر باید چه تدابیری اندیشید و چه میزان منابع برای آینده شهر نیاز داریم و چگونه باید از این منابع استفاده نماییم.

۷) جهت‌گیری توافقی: در تحقق این امر می‌تواند اختیارات واگذار شده به مردم در اجرای طرح‌ها بیشتر شود و به نقش مردم در تحولات شهری از سوی مدیریت شهری تهران اعتماد شود. همچنین نیاز است که از منافع همه گروه‌ها و طبقات اجتماعی حمایت صورت گیرد و مدیریت محلی در امر مدیریت شهری باید توجه ویژه‌ای به تعاملات بین نهادها و سازمان‌های دولتی، خصوصی و شهروندان داشته باشند. به هر روی جهت‌گیری توافقی زمینه افزایش میزان فضای همکاری و توافق جمعی در فضای شهر تهران را فراهم می‌آورد و به توسعه سیاسی این کلان‌شهر کمک شایان توجهی می‌نماید.

۸) قانون‌مداری: قوانین شهری باید به‌گونه‌ای باشد که در فضای شهر فراگیر باشد و این قوانین شهری برای همه شهروندان یکسان اجرایی گردد تا حقوق شهروندان در فضای شهر ضایع نشود. از این رو نیاز است مدیریت شهری با آموزش‌های شهروندی سطح آشنایی عموم شهروندان را با قوانین شهری ارتقاء دهند تا شهروندان بتوانند راحت‌تر به قوانین شهری عمل کنند و از سوی دیگر نسبت به قوانین شهری گریزی نداشته باشد. از سوی دیگر نیاز است که مدیریت شهری نسبت به حقوق شهروندان احترام بگذارند و نسبت به آن پایبند باشند.

شکل ۷. الگوی حکمروایی شایسته کلان‌شهر تهران در بُعد سیاسی - فضایی (ترسیم: نویسندگان، ۱۴۰۲)

اگر فضای شهر تهران را در لایه‌های مختلف دسته‌بندی کنیم نیاز است برای هر کدام از این لایه‌ها مبتنی بر الگوی حکمروایی شایسته برنامه‌ریزی نمود به عبارتی پیاده‌سازی الگوی حکمروایی بسان یک چرخه است که باید تمامی شاخصه‌های آن محقق شود تا بتوانیم شاهد حکمروایی شایسته شهری در لایه‌های شهری تهران شویم.

در لایه اول که ایدئولوژی یا اندیشه‌های مدیران نقش بسیار مؤثری در فرایندهای شهری دارد و بر سایر لایه‌های شهری تأثیر می‌گذارد. از این رو به هر میزان در چرخه اول کارایی و اثرگذاری مدیران در فرایندهای شهری بیشتر باشد و در زمینه حل بحران‌های شهری گام بردارند

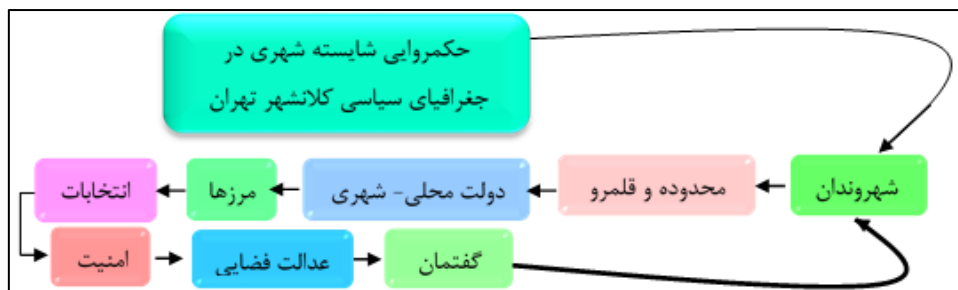
به ویژه بحران‌هایی از جمله آلودگی هوای کلان‌شهر، مشکلات محیط زیستی، تكدی‌گری، ترافیک و حمل و نقل و... می‌توان در لایه‌های دیگر زیست شهری شاهد تحول بود و به عبارتی با تحقق یکی از شاخص‌های حکمروایی شهری اساساً تحولی در فضای شهر شکل خواهد گرفت. از سوی دیگر به هر میزان میزان مدیران شهری شهروندان را در فضای شهر مشارکت دهند به ویژه در پروژه‌های شهری با ایجاد رویداد هر شهروند یک شهردار و تصمیم‌گیر می‌توان استفاده مناسبی از ایده‌ها و طرح‌های شهروندی در پویایی لایه‌های مختلف فضای شهر تهران را داشت. در این بین می‌طلبید مدیران شهری در اجرای طرح‌ها و اموال شهری در قبال شهروندان شهر تهران پاسخگو باشند و به صورت شفاف عمل نمایند تا سوءتفاهمی میان شهروندان و مدیران شهری در خصوص اموال شهری پیش نیاید و به هر میزان که مدیران شهری در خصوص شفاف‌سازی خوب عمل نمایند به همان میزان شاهد اعتمادسازی بیشتر در لایه‌های فضای شهری تهران خواهیم بود. همچنین نیاز است مدیران شهری از ایده‌ها و برنامه‌های متخصصان و نخبگان حوزه شهری در خصوص آینده کلان‌شهر تهران استفاده نمایند که از بحران‌های آینده شهر تهران جلوگیری به عمل آورند. لذا با همه این تفاسیر شهر تهران برای احیای حکمروایی شایسته نیاز به قانونی منظم و بر پایه احترام به زیست شهری تدوین نماید که همه شهروندان تهرانی نسبت به شهری که در آن زیست می‌کنند و از لایه‌های شهری آن استفاده می‌کنند احساس تعلق داشته باشند و برای پایداری آن تلاش و با مدیریت شهری مشارکت نمایند. به‌طور مثال آنگونه که باید ضروری نیست که در فضای شهر شاهد بسیاری از خودروهای تک سرنشین باشیم که این رویداد با خود آلودگی، ترافیک و شلوغی شهر را به همراه دارد که می‌طلبید در این بین مدیران شهری به یک جهت‌گیری توافقی با سایر سازمان‌ها در خصوص ساماندهی وضعیت حمل و نقل شهری تهران داشته باشند تا بتوان با یک مشارکت هم‌افزا میان مدیریت شهری و شهروندان در جهت اجرای اصول حکمروایی شایسته پیش رفت.

بعدهای کلان‌شهر تهران یکی از ابعاد بسیار مهم شهر است که توجه به آن در زیست شهری شهروندان بسیار مؤثر است. کلان‌شهر تهران به دلیل پایتخت بودن دارای منابع بسیار متعددی است که این منابع به کلان‌شهر تهران نسبت به سایر شهرهای ایران دست برتری داده است. اما نکته‌ای که وجود دارد این منابع در اختیار همه شهروندان نبوده و یا به عبارتی دیگر همه شهروندان شهر تهران در مناطق ۲۲ گانه به این منابع دسترسی لازم را ندارد و یک‌گونه مرزهای طبقاتی در فضای شهر تهران ایجاد شده است که در مناطق شمال شهر از وضعیت مسکن مناسب، خدمات کارآمد، رفاه نسبی شهری و دسترسی به منابع شهری برخوردار بوده‌اند و بسیاری از شهروندان مرکز و جنوب شهر فاقد هر گونه خدمات و رفاه نسبی. از این‌رو، مدیریت شهری در بعد فضایی توجهی به حقوق شهروندان نداشته و با اجرای بسیاری از پروژه‌های شهری در فضای شهر تهران زمینه نابسامانی در فضاهای شهری را فراهم آورده است به‌طوری‌که در بسیاری از مناطق کلان‌شهر تهران نمی‌توان زندگی کرد! زیرا این مناطق از تجمع جمعیتی بسیار بالایی در طول روز برخوردار است که این مناطق در طرح ترافیک مشخص شده‌اند که نیاز است مدیریت شهری در بعد فضایی در لایه‌های انسان‌ساخت شهری توجه ویژه‌ای به این امر داشته باشد تا بتوان بر پایه حکمروایی شایسته لایه‌های زیست شهری تهران را به سامان نمود.

در بعد سیاسی کلان‌شهر تهران از دوره قاجار به عنوان پایتخت کشور انتخاب شده بود و بسیاری از جریان‌ها و روندها از این کلان‌شهر به سایر مراکز شهری سوق پیدا می‌کرد که به همین جهت وجود قدرت‌ها و منابع قدرت در این شهر زمینه شکل‌گیری بازیگران بسیاری را فراهم ساخته بود که این بازیگران در قامت گروه‌های فشار، نخبگان و احزاب و سرمایه‌داران با یکدیگر به کنشگری می‌پرداختند تا بتوانند جریان قدرت شهری را به نفع خود تغییر دهند و هر گروهی که قدرت را به دست می‌گرفت ایدئولوژی خود را بر فضای کنشگری شهر پیاده‌سازی می‌کرد به عبارتی جریانی که بر روی کار قرار می‌گرفت با ایجاد مناسبات اجتماعی و سیاسی در شهر سعی بر آن داشته تا بتواند به قدرت و منافع بیشتری دست یابد. اما حکمروایی شایسته شهری بر آن است تا شهری شکل یابد که الگوی رقابت در آن جهت توسعه شهر و به سامان شدن آن بر پایه قانون و بینش راهبردی صورت گیرد و شهروندان بتوانند در امنیت بیشتری به کنشگری در فضای شهری بپردازند و فضای کنشگری محدود به گروهی خاص نباشد و همه شهروندان بتوانند در آن بازیگری کنند و بر فضای شهر تأثیرگذار باشند.

لذا حکمروایی شایسته در کلان‌شهر تهران در پی آن است تا با ایجاد همبستگی بتواند شهری ایجاد نماید تا احساس تعلق شهروندان تهرانی به شهر افزایش یابد و این شهر را به عنوان شهری که در آن زیست می‌کنند و نسبت به آن حقوقی دارند را به رسمیت بشناسند و برای سامان دادن آن انسجام اجتماعی داشته باشند. از سوی دیگر مدیران شهری باید تلاش نمایند تا عدالت فضایی را در فضای شهر محقق کنند. به عبارتی روند رو به رشد مناطق شمال تهران را متوقف سازند و منابع مالی آن را به مناطق محروم و کمتر برخوردار سرریز نمایند که هم از مرزهای طبقاتی شکل گرفته در فضای شهر تهران جلوگیری به عمل آید و هم تمامی فضاهای شهری به یک میزان مساوی روند توسعه را طی نمایند تا به این میزان شاهد تبعیض در فضاهای شهری تهران نباشیم. شایان ذکر است در محور مرکزی الگوی مورد نظر هوشمندسازی شهر تهران مطرح است. به عبارتی شهر تهران برای پایداری و کنترل بحران‌ها بر پایه حکمروایی شایسته شهری نیاز مبرم به بهره‌گیری از هوشمندسازی شهری دارد تا بتواند آینده‌ای پایدار برای شهر تهران ترسیم نماید. امروزه با مدیریت شهری هوشمند می‌توان

بسیاری از مسائل و چالش‌های شهروندان و همچنین ارائه خدمات کارآمد به شهروندان در سریع‌ترین زمان انجام داد و جرعه مسئله هوشمندسازی شهری در تهران از زمان شروع کووید ۱۹ در مدیریت شهری بیشتر پیگیری شده است اما هنوز آنگونه که باید و شاید عرصه مدیریت شهری از یک سو و از سوی دیگر شهر تهران هوشمند نشده است. این هوشمندسازی در مشارکت شهروندان تهرانی نقش بسیار مؤثری دارد. اما از سوی دیگر منظور از حکمروایی شایسته شهری در بعد سیاسی - فضایی همان تأثیر و بکارگیری آن در جغرافیای سیاسی شهر است تا اینکه بتوان از آن در مفاهیم جغرافیای سیاسی استفاده نمود و اثر آن را به صورت کاربردی در مدیریت شهری تهران بکار بست.

شکل ۸. حکمروایی شایسته شهری در جغرافیای سیاسی کلان شهر تهران (ترسیم: نویسندگان، ۱۴۰۲)

شهروندان بنیادی‌ترین عنصر در جغرافیای سیاسی شهر محسوب می‌شوند که یکی از عناصر و کنشگران اصلی حکمروایی شایسته کلان‌شهر تهران نیز می‌باشند که نقش مهمی در کنشگری شهری تهران دارند.

همچنین شهر تهران نسبت به شهرهای اطراف خود محدوده و قلمرویی دارد که در حد حکمروایی شایسته شهری در محدوده و قلمرو شهر تهران می‌گنجد و مدیریت شهری نمی‌تواند برای سایر شهرهای اطراف برنامه‌ریزی نماید. لذا همین می‌تواند بحران سایر شهرها را به شهر تهران سرریز نماید که نیاز است با مدیریت یکپارچه شهری و حکمروایی شایسته شهری این موضوع را کنترل کرد و از پیامدهای امنیتی آن جلوگیری به عمل آورد.

دولت‌های محلی به عنوان یکی از عناصر اصلی حکمروایی شایسته شهری و مفهوم مهم جغرافیای سیاسی شهر نقش اصلی را در مدیریت شهر بر عهده دارد و تا حدود زیادی سامان یافتن کلان‌شهر تهران و نابسامانی آن بستگی بسیاری به این عنصر اصلی دارد. به این معنا که تا چه اندازه دولت محلی از مولفه‌های حکمروایی شایسته شهری در مدیریت کلان‌شهر تهران بهره می‌برد.

امروزه در شهر تهران مرزهای طبقاتی بسیاری شکل گرفته است و هر چند این مرزها قابل مشاهده نیستند اما اثرات بسیاری بر عدم توسعه متوازن این کلانشهر بر جای گذاشته است. برخی از مناطق کلان‌شهر تهران به اندازه‌ای توسعه یافته‌اند و مناطقی دیگر فاقد توسعه. این گونه مدیریت می‌تواند بحران‌های بسیاری را در کلانشهر تهران به وجود آورد و زمینه نارضایتی شهروندان از دولت محلی شود.

از سوی دیگر انتخابات مهم‌ترین نقش شهروندان در پویایی شهری به حساب می‌آید و مهم‌ترین نوع مشارکت شهروندان در فضای شهر تهران می‌باشد که به هر میزان این مشارکت در انتخابات افزایش یابد به این معناست که شهروندان احساس تعلق نسبت به فضای که در آن زیست می‌کنند، دارند و سرنوشت شهری که در آن زندگی می‌کنند برایشان مهم است و اینکه چه کنشگرانی قرار است عرصه حکمروایی شایسته شهری را برای آینده شهر تهران پیاده‌سازی نماید.

امروزه امنیت در فضای شهر در چهارچوب عناصر مختلف توسعه معنا می‌یابد. وجود مسائلی از قبیل: «شرایط اجتماعی شهرها، شکل‌گیری فضاهای چند بعدی، کارکرد فضاهای شهری، نبود امکانات و خدمات رفاهی، تراکم جمعیت و آلودگی‌های زیست‌محیطی» می‌تواند بر میزان امنیت در محیط‌های شهری تأثیرات چشمگیری داشته باشد. از این‌رو، حکمروایی شایسته شهری نقش مهمی می‌تواند در امنیت شهری تهران ایفا نماید و احساس امنیت شهروندان را ارتقاء دهد.

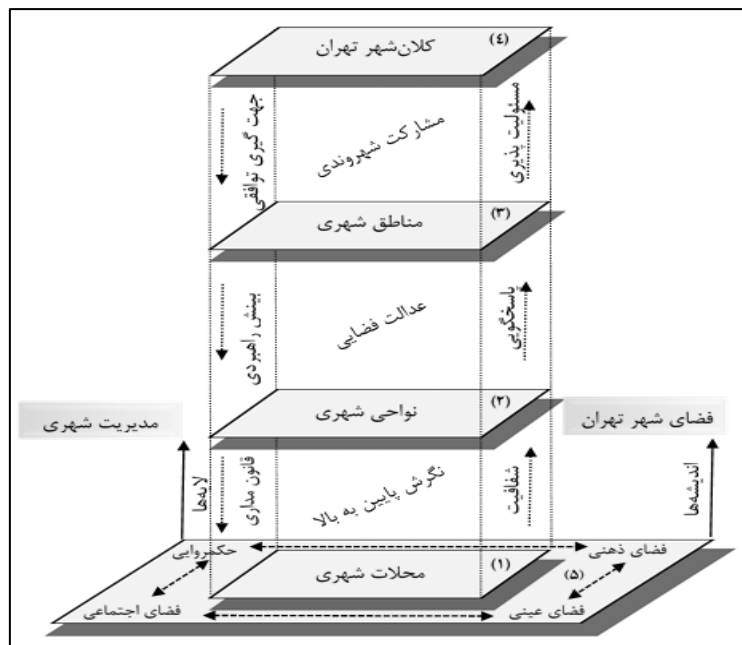
امروزه شهر تهران به واسطه جایگاه پایتخت سیاسی آن گفتمان‌ها در اشکال و رویکردهای مختلف در آن متبلور شده‌اند و منابع و فضای این شهر بستری را برای زایش خرده گفتمان‌ها را در آن فراهم آورده است. لذا امروزه خرده گفتمان‌های بسیاری در دوره‌های مختلف مدیریت این کلان‌شهر را بر عهده داشته‌اند و بر فضای این شهر تأثیر گذاشته‌اند که شکل‌گیری نمادهایی همچون برج آزادی، برج میلاد، میدان ولیعصر و... نمادهایی از وجود خرده گفتمان‌های مختلف و تأثیرگذاری آن‌ها در فضای شهری تهران بوده است. از این‌رو به هر میزان این خرده گفتمان‌ها با حکمروایی شایسته و بنیان‌های آن آشنایی داشته باشند و بتوانند مبتنی بر آن مدیریت شهری را پیاده‌سازی نمایند می‌تواند در آینده پایدار شهر تهران نقش مؤثری داشته باشد. در نهایت امروزه اداره کلان‌شهر تهران با توجه به مقطع حساسی که در آن قرار گرفته است، عرصه آزمون و خطا نیست؛ زیرا مستقیماً با سرنوشت شهروندان سروکار دارد. بنابراین، باید با نهایت دقت و ظرافت و محاسبات علمی

الگوی حکمروایی شایسته در ابعاد فضایی - سیاسی کلان‌شهر تهران پیاده‌سازی شود. زیرا این الگو می‌تواند تا حدود زیادی از انواع هزینه‌های احتمالی بر شهر حاصل از اجرای خط‌مشی‌های ناپخته و کژخط‌مشی‌های عمومی در عرصه مدیریت شهری، جلوگیری نماید.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش به یافتن الگویی مناسب جهت حکمروایی شایسته شهری در سطح فضایی-سیاسی شهر تهران پرداخته شده است. در واقع این پژوهش تلاشی است جهت بررسی وضعیت شاخص‌های حکمروایی شایسته شهری تهران که توسط پرسشنامه و ارائه آن به گروه متخصصان شهر تهران تکمیل شده است که سطح شاخص‌های حکمروایی شایسته را در شهر تهران بازگو می‌نماید. همچنین لازم به ذکر است بررسی شاخص‌ها و دستیابی به نتیجه مذکور بر اساس و مبتنی بر نظریه لوفور و سوچا صورت گرفته است. پایین بودن سطح حکمروایی شایسته شهری یکی از معضلات اصلی و گریبان‌گیر بیشتر کلان‌شهرهای دنیا می‌باشد که باعث به وجود آمدن ضررهای جبران‌ناپذیر انسانی و اقتصادی به جوامع شهری می‌گردد. شهر تهران به عنوان بزرگترین کلان‌شهر ایران نیز از این معضلات مصون نمی‌باشد و این معضلات باعث ایجاد لطمات بسیاری به آن گردیده است که مهمترین آن پایین بودن سطح عدالت در سطح شهری است که عدالت فضایی - سیاسی در سطح شهر بسیار پایین است. به واسطه مشکلات بسیار و بحران‌های عدالت فضایی-سیاسی در نهایت سبب فروپاشی سیستم شهری می‌شود. با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش، انتظار می‌رود روند افزایش سطح عدالت فضایی - سیاسی شهر به واسطه افزایش سطح شاخص‌های حکمروایی شایسته شهری، نتیجه کاهش مشارکت و عدالت محوری را جلوگیری خواهد کرد. در سطح فضایی-سیاسی شهر تهران با توجه به پاسخ مصاحبه‌شوندگان در پژوهش؛ از میان شاخص‌های مربوط به حکمروایی شایسته، عدالت و برابری و مشارکت در شهر تهران نسبت به سایر شاخص‌ها وضعیت بهتری را نشان می‌دهد و شاخص‌های شفافیت، قانون محوری و پاسخگویی از دید پاسخ-دهندگان کمتر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند و از این جهت دارای وضعیت خوبی نمی‌باشند.

به هر روی، بر اساس نتایج پژوهش در جهت الگوی حکمروایی شایسته فضایی-سیاسی شهر تهران، شاخص‌های (مشارکت شهروندان و عدالت فضایی) به عنوان شاخص‌های زیربنایی هستند که اگر این دو شاخص فراهم شود، شش شاخص دیگر یعنی (قانون‌مداری، مسئولیت پذیری، پاسخگویی و شفافیت، اثربخشی و کارایی، جهت‌گیری توافقی و بینش راهبردی) ایجاد خواهد شد. بنابراین، الگوی حکمروایی شایسته شهری می‌تواند نظریه‌ای جدید در پاسخگویی به انتظارات و مسئولیت‌های جدید باشد و یک سند مدیریتی مناسب و در دسترس برای مسئولان کلان‌شهر تهران که به آن‌ها این توان را می‌دهد تا به توسعه پایدار شهری در جهت سامان دادن به چالش‌های شهری تهران دست یابند.

شکل ۹. لایه‌بندی فضای شهر تهران بر پایه الگوی حکمروایی شایسته شهری؛ نگرش پایین به بالا (ترسیم: نویسندگان، ۱۴۰۲)

در نهایت حکمروایی شایسته شهری، مفهومی چند بعدی است که بر بهبود کیفیت زندگی شهروندان محلی، به ویژه جوامع حاشیه‌نشین و محروم تمرکز دارد. به این ترتیب، درک این مفهوم از رابطه متقابل بین حکمروایی شایسته شهری و چگونگی زیست شهری و مدیریت شهری می‌تواند در توسعه و اجرای خط‌مشی‌ها، ارزشمند باشد. بنابراین، داشتن درک روشن از جنبه‌های مهم مرتبط با این موضوع می‌تواند تا حد زیادی مدیریت شهری تهران را بهبود بخشد. در آخر می‌توان گفت که فضای اجتماعی برون داد توالی زنجیره و مجموعه‌ای از عملیات

است و نمی‌توان فضا را به درجه یک شیء ساده تنزل داد. در نتیجه لوفور با در نظر گرفتن هستی اجتماعی فضایی انسان، یک هستی شناسی جغرافیایی- فضایی از انسان ارائه می‌دهد. در کل نتایج پژوهش نشان داد که بهترین الگو برای شهر تهران الگوی است که مشارکت شهروندی را در نظر گرفته، عدالت فضایی و سیاسی شهر را مد نظر قرار دهد و ضمن توجه به کل نواحی شهری و محلات شهر، دارای الگویی پایین به بالا داشته باشد.

منابع

۱. برک پور، ناصر و ایرج اسدی (۱۳۸۸). گذار از مدیریت شهری به حکمروایی شهری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه هنر.
۲. بیروتی، علی، زیاری، کرامت الله، سلطان زاده، حسین. (۱۴۰۰). ارزیابی و تحلیل وضعیت شاخص های حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: شهر گناوه). دانش شهرسازی، ۵(۲)، ۷۹-۹۴.
۳. تانکیس، فرن (۱۳۸۸). فضا، شهر و نظریه اجتماعی: مناسبات اجتماعی و شکل های شهری، ترجمه: حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران: دانشگاه تهران.
۴. حاتمی نژاد، حجت (۱۳۹۹). واکاوی مفهوم فلسفی فضا و فضا مندی شهرها از منظر لوفور، فصلنامه مطالعات طراحی شهری و پژوهش های شهری، سال سوم، شماره ۱۱.
۵. حاتمی نژاد، حسین؛ ضرغام فرد، مسلم؛ خادمی، امیرحسین و سید محمد میرسیدی (۱۳۹۴). سیاست های فضایی در برنامه ریزی شهری، مشهد: انتشارات پاپلی.
۶. حبیبی، کیومرث، پور احمد، احمد و مشکینی، ابوالفضل (۱۳۸۶). بهسازی و نوسازی بافت های کهن شهری، انتشارات انتخاب، تهران.
۷. خاتم، سعید، احمدی، سید عباس، خاتم، مهناز. (۱۴۰۱). بررسی وضعیت حکمروایی خوب شهری در کلانشهر تهران. پژوهش های جغرافیای سیاسی، ۷(۲)، ۱-۲۴.
۸. خاتم، سعید، احمدی پور، زهرا. (۱۴۰۲). متغیرهای اثرگذار مدیریت سیاسی فضا در کلانشهر تهران. جغرافیا (فصلنامه علمی انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۱(۷۷)، ۵۵-۶۹.
۹. رلف، ای، سی، ادوارد (۱۳۹۰). مکان و حس لامکانی، ترجمه: جلال تبریزی، انتشارات مترجم.
۱۰. سرور، هوشنگ؛ امرایی، مهتاب؛ قربانی سپهر، آرش؛ امینی بادامیار، شیرین (۱۳۹۸). حکمروایی شایسته و بازآفرینی بافت های فرسوده شهری مورد: محله ۴ شهر آذر شهر، مجله توسعه فضاهای پیراشهری، ۱(۲)، ۷۱-۸۴.
۱۱. شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۰). مشارکت شهروندی، حکمرانی شهری و مدیریت شهری، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۸.
۱۲. شکویی، حسین (۱۳۸۲). اندیشه های نو در فلسفه جغرافیا، جلد دوم، تهران، انتشارات گیتاشناسی.
۱۳. صدیقی سروسستانی، رحمت الله؛ ایمانی جاجرمی، حسین و سیداحمد فیروزآبادی (۱۳۸۶). تحلیل مدل های حکمرانی شهری در انتخابات سومین دوره شورای اسلامی شهر تهران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۶.
۱۴. طیبی رهنی، علی اصغر، پیشگاهی فرد، زهرا، ذکی، یاشار. (۱۴۰۱). الگویی حکمروایی شایسته شهری در ابعاد فضایی-سیاسی کلان شهر تهران. پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، ۱۰(۳)، ۱۹۳-۲۱۳.
۱۵. عظیمی آملی، جلال، الکایی، حلیمه، تبریزی، نازنین. (۱۳۹۳). نوسازی بافت های فرسوده شهری با رویکرد مشارکت مردمی (نمونه موردی: محله ۶ شهر چالوس). فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش های نو در جغرافیای انسانی، ۷(۱)، ۱۴۵-۱۶۵.
۱۶. فاستر، مایکل (۱۳۶۱). خداوندان اندیشه سیاسی، ترجمه جواد شیخ الاسلامی، تهران: نشر امیرکبیر.
۱۷. قربانی سپهر، آرش (۱۳۹۷). تبیین مفهوم و قلمرو جغرافیای سیاسی فضای شهر، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
۱۸. کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۶). درآمدی بر الگوی حکمرانی شهری، جستارهای شهرسازی، شماره ۱۹.
۱۹. محمدنژاد، علی؛ قربانی سپهر، آرش؛ شمس پویا، محمدکاظم و علی اصغر لشگری (۱۳۹۴). تحلیل نقش حکمروایی شایسته در توسعه پایدار گردشگری مورد پژوهی: شهر تهران، تهران: چهارمین کنفرانس الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت.

20. Abdellatif. A. M (2003). Good governance and Its Relationship to Democracy and Economic Development. MINISTRY OF JUSTICE, REPUBLIC OF KOREA.
21. Baud, S., Jameson, E., Peyroux, D. S. (2021). The urban governance configuration: A conceptual framework for understanding complexity and enhancing transitions to greater sustainability in cities, Gography, 1-17. Compass, 15(5), 1-17, <https://doi.org/10.1111/gec3.12562>.
22. Bowman, M. (1997). Urban government, in Ronald K. Vogel, Handbook of research on urban politics and policy in the united state. Greenwood Press.

23. Coser, L. A. (1956). *the functions of social conflict*. London: Routledge Regan Paul.
24. Dalton, R. J. (1996). *Citizen politics: Public opinion and political*
25. Dumont, V. Bowen, T. A. Roglans, R. Dobler, G. Sharma, M. S. Karpf, A. Bale, S. D. Wickenbrock, A. Zhivun, E. Kornack, T Wurtele, . J. S. and Budker, D. (2022), Do cities have a unique magnetic pulse? *Journal of Applied Physics*, 131 (1), 1- 10.
26. Elder, N., A. H. Thomas, and D. Arter. (1982). *the consensual democracies? The government and politics of the Scandinavian states*. Oxford, UK: Martin Robertson
27. Fox-Kämper, R.; Wesener, A.; Münderlein, D.; Sondermann, M.; McWilliam, W.; Kirk, N (2018). Urban community gardens: An evaluation of governance approaches and related enablers and barriers at different development stages. *Landsc. Urban Plan.* 170, 59- 68.
28. Glaeser, E., 2012, *Triumph of the City*; Pan Publishing: London, UK.
29. Gurr, T. R., and D. S. King. (1987). *the state and the city*. London: Macmillan.
30. Johnes, B. D., and L.W. Bachelor. (1986). *the sustaining hand: Community leadership and corporate power*. Lawrence: University Press of KansasHemes.
31. Kaufmann, D, Kraay, A, and Mastruzzi, M. (2009). *Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2008*. The World Bank, Policy Research Working Paper 4978. Available at: <http://econ.worldbank.org>.
32. Keating, M. (1991). *Comparative urban politics*. Aldershot, UK: Edward.
33. Molenkopf, J. H. (1983). *the contested city*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press
34. Moonen, P. Defraeye, T. Dorer, V. Blocken, B. and J. Carmeliet, (2012). Urban Physics: Effect of the microclimate on comfort, health and energy demand, *Frontiers of Architectural Research*, 1(1), 197-228.
35. Nuno F. da Cruz, Philipp Rode, Michael McQuarrie (2019). *Journal of Urban Affairs Volume 41, - Issue 1: New Urban Governance*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/07352166.2018.1499416>
36. Pollitt, C. (1990). *Managerialism in the public service*. Oxford, UK: Basil Blackwel
37. Poorahmad, A., Piri, E., Mohammadi, Y., Parsa, S., & Heydari, S. (2018). Good Urban Governance in Urban Neighborhoods (Case: Marivan City). *Journal of Urban Economics and Management*, 6(24), 81-98.
38. Raco, M. (2020). Governance, Urban, in *International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition)*, What Is Urban Governance?, science Direct.
39. Rodwin, L., and H. Sazanami, eds. (1991). *Industrial change and regional economic transformation*. London: HarperCollin
40. Roy, I. (2008). Civil Society and Good Governance: (Re-) Conceptualizing the Interface. *World Development Vol. 36, No. 4*, pp. 677–705.
41. Schwab, Brigitte, and Kubler, Daniel (2001). Metropolitan governance and the “democratic deficit” Theoretical issues and empirical findings. Paper presented at the conference Area-based initiatives in contemporary urban policy, Danish Building and Urban Research and European Urban Research Association.
42. Teklemariam, N. (2023). Does location matter? The spatial equity implications of the integrated housing development program in Addis Ababa, Ethiopia. *Urban, Planning and Transport Research*, 11(1), 215-228.
43. UN (2007). *A Guide to Promoting Good Governance in Public Private Partnerships*. United nations economic commission of Europe.
44. UN-Habitat. (2015). *Unpacking Metropolitan Governance for Sustainable Development*, United Nations Human Settlements Program (UN-Habitat), Sector Project “Sustainable Development of Metropolitan Regions.
45. United Nations, (2010), United Nations, 2010. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. *World Urbanisation Prospects*.
46. United Nations, (2020), Department of Economic and Social Affairs. Population Division. *World Urbanisation Prospects. The 2020 Revision. CD-ROM*.
47. Van der Waldt, G.; (2019). Auriacombe, C.J. CEP Module 3: Towards Sustainable Livelihoods; IQA: Johannesburg, South Africa, 2019; 1–170.